

Litteraturkrönika 1990

Av S. Fries, B. Pamp och C. Platzack

Kjell Lars Berge, Textnormers diakroni. Noen idéer til en sosiotekstologisk teori om tekstnormendring. 166 s. Stockholm 1990 (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. MINS 33). ISBN 91-86762-20-6. ISSN 0348-3568. I denna intressanta monografi presenterar Berge ett utkast till en teori om textnormers diakroni, d.v.s. en teori om hur textnormer ändrar sig och varför de ändrar sig så som de gör. Efter en genomgång av olika sätt att se på normbegreppet redogör förf. för vad han menar med norm i allmänhet och textnorm i synnerhet. Han diskuterar också hur normbegreppet förhåller sig till besläktade begrepp som regel, konvention, princip, lag o.dyl., hur en norm etableras och ändras, och samspelet mellan norm och handling. Textnormerna är de normer som styr textens strukturering, d.v.s. de normer som i en viss kultur avgör om en text uppfyller de krav man i denna kultur ställer på en text. Berge poängterar med rätta att det är viktigt att skilja textnormer från grammatiska normer, och han vänder sig mot de försök som gjorts att reducera textnormer till grammatiska normer eller vice versa. Medan olika textnormer ger upphov till olika genrer, ger olika grammatiska normer upphov till olika språk.

Efter ett kortare kapitel om olika beskrivningsnivåer i textanalysen presenterar Berge den teoretiska modell för analys av olika texter och beskrivning av textnormer som han kommit fram till, en modell sammansatt av begrepp hämtade från glossematik, stratifikationell grammatik och generell textologi. Han diskuterar därefter förhållandet mellan modell och empiri, och relationerna mellan normsystem och kontext i vid bemärkelse. Det avslutande kapitlet innehåller en syntes av den tidigare diskussionen, vilken leder fram till en teori om hur textnormförändringar uppstår.

Den teoretiska modell som Berge utarbetar i sin bok kan testas genom att den används som verktyg vid analysen av konkreta texter. Någon sådan prövning genomförs inte i Berges bok, men väl i den uppsats som Berge publicerar i detta nummer av Arkiv: här visar han hur modellen fungerar i praktiken genom att analysera några texter från den korta period under andra hälften av 1700-talet i dansk-norsk historia som brukar kallas Struensee-tiden.

C. P.

Hans den Besten, Studies in West Germanic Syntax. 290 s. Amsterdam 1989 (Rodopi). Holländaren Hans den Besten är en av föregångsmännen inom den komparativa syntaxforskning som skjutit fart under 1980-talet. Huvud-

sakligen har han ägnat sig åt studier i de västgermanska språkens syntax. I föreliggande volym, som utgör den Bestens doktorsavhandling, finns hans mest betydande arbeten från perioden 1977–1986 samlade. De är här återgivna i sin ursprungliga form, men förf. har till varje uppsats fogat kommentarer som visar hur han idag ställer sig till de tankar som framförs i uppsatserna.

Uppsatserna är grupperade i två avdelningar. I den första avdelningen har förf. samlat sina studier av COMP, V och INFL: den Besten var den förste som insåg att det finita verbets position i huvudsats i de germanska verb-två språken är identisk med subjunktionens position i bisats. De studier som finns samlade här har relevans långt utanför det västgermanska området. Den andra avdelningen innehåller studier av passiva och ergativa konstruktioner. Uppsatserna i denna avdelning är av mindre omedelbart intresse för dem som enbart är intresserade av de skandinaviska språkens syntax. C. P.

Harald Gullichsen, Form, substans og språklig tegn. Språkteoretiske grunnlagsproblemer i idéhistorisk perspektiv. 190 s. Oslo 1990 (Novus forlag). (Oslo-studier i språkvitenskap, bind 7.) ISBN 82-7099-141-4. Utgående från en diskussion om några av huvuddragen i Ferdinand de Saussures mest centrala teorier om språket visar förf. hur dessa delvis går tillbaka på språkfilosofiska idéer från antiken, och han undersöker också hur dessa teorier behandlats av senare lingvistiska tänkare. Bland de drag förf. diskuterar märks Saussures specifika värde-begrepp, hans uppfattning om referens, det språkliga tecknets arbiträrhet och oppositioner som form-substans, diakroni-synkroni, syntagmatisk-paradigmatisk, langue-parole och signifiant-signifié. I en andra del belyses olika teorier om samspelet mellan språk och verklighet: förf. kommer här också in på moderna neurolingvistiska idéer, Chomskys uppfattning om en medfödd språkförmåga, Wittgensteins språkspel och Heideggers diskussion om språket och varat.

Förf. konstaterar i sin inledning att det knappast är möjligt för en enskild språkman idag att hålla sig à jour med forskningens senaste resultat annat än inom det egna mycket snäva specialområdet. Därför finns det en risk, menar han, att försök att ge synteser av större områden leder till dilettantism. Det är krönikörens uppfattning att Gullichsen klarat sig från ett sådant öde.

C. P.

Odd Einar Haugen [og] Einar Thomassen (red.), Den filologiske vitenskap. 294 s. Oslo 1990 (Solum forlag). Utgångspunkten för detta arbete är enligt förordet ett vetenskapsteoretiskt seminarium vid universitetet i Bergen "for nokre år sidan". Bland deltagarna i seminariet var de två redaktörerna för boken, som utan att göra anspråk på fullständighet dock snarare har karaktären av översiktsarbete än debattbok. (Det kan dock anmärkas att en del avsnitt fortfarande har kvar karaktären av diskussionsinlägg; det gäller framför allt delar av Bjørn Nic. Kvalsviks artikel.) I en gemensam inledning

tecknar redaktörerna filologiens historia. Vidare bidrar Einar Thomassen med en artikel om *Vitenskapsbegrepet i filologien* och Bjørn Nic. Kvalsvik med en studie – bokens mest omfattande – av *Hermeneutikk og teksttolking*. Odd Einar Haugen skriver om *Mål og metodar i tekstkritikken*, Daniel Apollon om *Dataanalytiske metoder i filologien*, Magnus Rindal om *Framveksten av dei filologiske faga, særleg norrønfilologien, i Noreg*, och Tomas Hägg om *Klassisk filologi*. Boken avslutas med ett utmärkt avsnitt om *Tilrådd litteratur* och en omfattande bibliografi.

Pedagogiskt präglas *Den filologiske vitenskap* av en viss ojämnhet. Vissa av artiklarna kan utan vidare sättas i händerna på studenter på grundstadiet, medan andra förutsätter läsare på expertnivå. B. P.

Göran Kjellmer, *Ordlista för språkvetare. Svensk-engelsk och engelsk-svensk. 195 s. Lund 1990 (Studentlitteratur). ISBN 91-44-29181-7*. Avsikten med denna ordlista är att ge svenska termer med engelska motsvarigheter och engelska termer med svenska motsvarigheter för centrala språkvetenskapliga begrepp. Listorna bygger på excerperat material och avser inte att vara normerande. Författaren har troligen rätt i sin förhoppning att termer för "vad de flesta anser vara centralt inom språkvetenskapen skall återfinnas". Dock måste man notera att han tydligen har ägnat onomastiken ett mycket förstrött intresse. Den nordiska namnforskningen är internationellt ledande i vad avser terminologisk skärpa, och diskussionen kring dessa frågor utom och (fr.a.) inom den nordiska samarbetskommittén för namnforskning, NORNA, har resulterat i en rikhaltig litteratur som författaren inte i något fall har konsulterat. Redan i en stickprovsundersökning begränsad till ortnamnsforskningen måste man tyvärr konstatera att centrala svenska termer som *artefaktnamn*, *enledad*, *huvudled*, *kompositionsfog*, *kompositionsmorf(em)*, *kulturnamn*, *marknamn*, *senare led* och *tvåledad* saknas, jämte bl.a. det engelska *field name*. *Naturnamn* får en korrekt och en felaktig engelsk motsvarighet (den felaktiga, *descriptive place name*, beror på missförstånd av en artikel i *Encyclopædia Britannica*), och *ägonamn* får, beroende på en lika slarvig läsning av samma källa, den befängda översättningen *possessive place name*. B. P.

Language Change. Contributions to the Study of its Causes. Edited by Leiv Egil Breivik and Ernst Håkon Jahr. VII + 281 s. Berlin–New York 1989 (Mouton de Gruyter). (Trends in Linguistics. Studies and Monographs. 43.) ISBN 3-11-011995-1. ISBN 0-89925-564-7. Huvuddelen av de elva uppsatserna i denna volym presenterades vid ett symposium om orsaker till språkförändringar som hölls vid universitetet i Tromsø 1987. Författarna närmar sig symposiets grundfråga från en mängd olika håll. Bland uppsatserna kan nämnas Leiv Egil Breiviks studie av förändringar i engelskans existentialsatser och Jan Terje Faarlunds undersökning av subjekt och nominativ i de nordiska språken; båda hävdar att pragmatiska faktorer är av avgörande

betydelse för språkliga förändringar. Ernst Håkon Jahr skriver om samspelet mellan språkplanering och språkförändring, medan Suzanne Romain poängterar barnets roll för språkliga förändringar. Peter Trudgill och Sture Ureland framhäver båda den roll som språkkontakt kan spela för att åstadkomma språkförändringar.

Volymen innehåller också uppsatser av Henning Andersen, Charles Li, Helmut Lüdtke, Peter Mühlhäusler och John Ohala, en kortare inledning av utgivarna samt ett sakregister. C. P.

Linguistic Bibliography for the Year 1988 and supplement for previous years. Published by the Permanent International Committee of Linguists under the auspices of the International Council of Philosophy and Humanistic Studies. Edited by Mark Janse and Sijmen Tol. LXXVI + 1089 s. Dordrecht, Boston, London 1990 (Kluwer Academic Publishers). ISBN 0-7923-0936-7. ISSN 0378-4592. Detta är den 43:e volymen i serien Linguistic Bibliography. Den innehåller hänvisningar till 18.240 arbeten, som förtecknas ämnesvis antingen under huvudrubrikerna "General works", "General linguistics and related disciplines", "Interrelationships between families of languages", eller i avsnitt om de olika språkfamiljerna. Ett avsnitt ägnas åt pidgin och kreolspråk, ett annat åt studier av teckenspråk. Avsnittet om nordiska språk upptar 446 arbeten. Bibliografin avslutas med ett författarindex. C. P.

Joan Mascaró and Marina Nespó (eds.), Grammar in Progress. Glow Essays for Henk van Riemsdijk. XI + 461 s. Dordrecht 1990 (Foris Publications). (Studies in Generative Grammar 36.) ISBN 90-6765-417-5. ISBN 90-6765-493-0. Professorn i lingvistik i Tilburg, Henk van Riemsdijk, var i elva år ordförande i GLOW (Generative Linguistics of the Old World). I samband med hans avgång från ordförandeskapet förärades han denna festskrift. Utgivarna har här samlat 43 uppsatser av medlemmar i GLOW som ett tack till van Riemsdijk för det arbete han utfört under sina år som ordförande. Volymen ger en god bild av var forskningen inom princip- och parameterbaserad syntax och fonologi står idag.

Av särskilt intresse för nordiska läsare är Lars Hellans artikel om global binding, Anders Holmbergs studie av infinitivfraser utan *att* i svenskan, Christer Platzacks jämförelse av subjektlösa finita satser i germanska och romanska språk och Tarald Taraldsens undersökning av norska nominalfraser. Många av de övriga uppsatserna har också direkt relevans för studiet av de nordiska språkens syntax. C. P.

Urpo Nikanne, Zones and Tiers. A Study of Thematic Structure. 243 s. Helsingfors 1990 (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura). (Studia Fennica. 35. Linguistica.) ISBN 951-717-652-X. ISSN 0085-6835. Semantiken har de senaste åren utvecklats i riktning bort från logiskt baserade teorier mot teorier

som har en mer kognitiv bas. Vanligen står dessa teorier i opposition mot modern syntaxteori, som hävdar existensen av autonoma syntaktiska principer. Ett undantag härvidlag är den konceptuella semantik som utarbetats av Ray Jackendoff: enligt denna teori är fonologi, syntax och semantik (konceptuell struktur) alla autonoma system, som tillsammans bygger upp den mänskliga språkförmågan.

Med avstamp i Jackendoffs idéer söker Urpo Nikanne i sin avhandling bygga upp en restriktiv teori om tematiska strukturer (tematiska/semantiska roller och de relationer som råder mellan dessa), en teori som liksom modern syntax baseras på principer snarare än på regler. En grundläggande tanke hos förf. är att olika tematiska roller hör till olika zoner: förf. urskiljer en zon för kausativa och inkoativa strukturer, en annan för befintlighets- och riktningstrukturer och en tredje zon för platser och förbindelseleder. Efter att ha demonstrerat hur denna teori handskas med finskans lokativa kasus beskriver förf. zonen för kausativa och inkoativa strukturer närmare. I ett särskilt kapitel diskuterar förf. hur hans tematiska teori är relaterad till språkets syntaktiska struktur, i ett annat skisserar han hur en teori om finskans aspektuella förhållanden kan härledas från den tematiska strukturen. Det avslutande kapitlet ger en kort sammanfattning av teorin; förf. visar också i detta kapitel hur teorin kan utvidgas och ger förslag på nya tillämpningsområden.

Nikanne har genomgående prövat sin teori om tematiska strukturer på finskt material. Teorin har emellertid universella ambitioner och bör därför utan vidare också kunna användas för beskrivningen av semantiska förhållanden i de nordiska språken. Det mesta tyder på att detta skulle kunna ge upphov till fruktbara studier.

C. P.

The Origins of Writing. Edited by Wayne M. Senner. VII + 245 s. Lincoln-London 1990 (University of Nebraska Press). ISBN 0-8032-4202-6. Denna fascinerande bok om skriftens ursprung innehåller elva uppsatser om uppkomsten av olika skriftsystem i olika delar av världen. Från nordiskt perspektiv intresserar särskilt Elmer H. Antonsens bidrag om runornas uppkomst, men här finns också uppsatser om hieroglyferna, det arabiska alfabetet, det grekiska och det latinska alfabetet, keltarnas skriftsystem, skriftens uppkomst i Kina och tidig skrift i Mellanamerika (från centrala Mexico till El Salvador och Honduras). Volymen inleds med en översikt över olika teorier och myter om hur skriften har uppstått, skriven av utgivaren.

C. P.

Parametric Variation in Germanic and Romance: Proceedings from a DY-ANA Workshop, September 1989. Edited by Elisabet Engdahl, Mike Reape, Martin Mellor, Richard Cooper. 244 s. Edinburg 1990 (Centre for Cognitive Science, University of Edinburgh). (Edinburgh Working Papers in Cognitive Science. 6.) I den här volymen publiceras de sexton föredragen från den workshop om parametrisk variation i germanska och romanska språk som

arrangerades vid Edinburghs universitet i september 1989. Med avseende på ämnesområden kan artiklarna delas in i fem grupper. Den första innehåller artiklar som behandlar konstituentstruktur och ordföljd i verbala komplex i germanska språk, den andra artiklar som tar upp verb-två-fenomen och strukturen hos COMP, den tredje artiklar som studerar sambandet mellan subjektlöshet och böjning i romanska språk, den fjärde artiklar om olika enklistiska fenomen, och den femte artiklar om domäner för olika grammatiska principer.

Flera arbeten tar upp skandinaviska fenomen. Så skriver Lars Ahrenberg om verb-två-fenomen i bl.a. svenskan med utgångspunkt i Diderichsens idé om topologiska fält, Martin Everaert behandlar isländska reflexiver och Stephen Wechsler huvudsatsordföljd i svenska bisatser. C. P.

Hermann Reichert, Lexikon der altgermanischen Namen. 2. Teil: Register. Erstellt von Robert Nedoma und Hermann Reichert. XI + 661 s. Wien 1990 (Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften). (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Schriftenreihe der Kommission für Altgermanistik. Herausgeber Helmut Birkhan. Thesaurus Palaeogermanicus. 1. Band.) ISBN 3-7001-1718-3. Första delen av denna ordbok kom 1987 och anmäldes i ANF 103 (1988):208. Den innehöll de forngermanska namnen ordnade alfabetiskt efter belagda skrivningar. Här ges, förutom kompletteringar och rättelser (sammanlagt 46 sidor), två värdefulla register. Det första, *Stellenregister*, redovisar var i källorna vilka germanska namn finns och svarar alltså på frågor som "Vilka germanska namn finns hos Tacitus?". Det andra, *Etymologisches Register*, redovisar i urgermansk form i namnskatten förekommande för- och efterleder, med korshänvisningar i sådana fall då mer än en utgångsform är tänkbar. Här görs ett viktigt förarbete till ett kommande planerat etymologiband i Thesaurus Palaeogermanicus. B. P.

Research Guide on Language Change. Edited by Edgar C. Polomé. 564 s. Berlin-New York 1990 (Mouton de Gruyter). (Trends in Linguistics. Studies and Monographs. 48.) ISBN 3-11-012046-1. ISBN 0-89925-579-5. Denna volym planerades redan i början på 1980-talet, men av olika orsaker kunde arbetet inte slutföras förrän 1987/88; de inkomna bidragen uppdaterades under 1987. Förutom två inledande översiktsartiklar av Edgar Polomé och Werner Winter innehåller volymen trettioen uppsatser om skilda aspekter på språkförändring. Flera uppsatser behandlar metoder för studiet av hur språk förändras, andra diskuterar teoretiska modeller för språkförändring, medan en stor grupp av arbeten beskriver specifika förändringar inom fonologin, morfologin, syntaxen och lexikonet. Bland författarna märks Raven McDavid Jr., Carlota Smith, Archibald Hill, Elmer Antonsen, Winfred Lehmann, Thomas Markey och Sture Ureland. C. P.

Scrambling and Barriers. Edited by Günter Grewendorf and Wolfgang Sternefeld. 442 s. Amsterdam–Philadelphia 1990 (John Benjamins Publishing Company). (Linguistik Aktuell. 5.) ISBN 90-272-2725-X. Termen *scrambling* används inom modern grammatisk teori som beteckning för det förhållandet att centrala led kan ha en närmast fri distribution inom vissa gränser i många av världens språk. Olika språk skiljer sig åt med avseende på vilka led som kommer i fråga, och inom vilka syntaktiska gränser *scrambling* är möjlig. För en grammatisk teori som har till syfte att karakterisera den mänskliga språkförmågan, gemensam för alla naturliga språk, utgör förekomsten av *scrambling* en utmaning: vilka principer styr möjligheterna till *scrambling* i olika språk, och varför skiljer sig språk åt med avseende på *scrambling*?

I den här anmälda volymen har Grewendorf och Sternefeld samlat tretton artiklar som behandlar olika sidor av *scrambling*-problematiken. Författarna är alla internationellt välrenommerade lingvister (Bayer, den Besten, Cinque, Evers, Franselow, Grewendorf, Haider, Prinzhorn, Staudacher, Sternefeld, Toman, Webelhuth och von Stechow). Utgivarna har också försett volymen med en fyllig introduktion, där de går igenom huvudproblemen inom området och de viktigaste förslagen till beskrivningar.

Artiklarna har grupperats i fyra avsnitt. Det första behandlar relationen mellan *scrambling* och konfiguralitet (se anmälan nedan av Speas i denna litteraturkrönika), det andra *scrambling* och infinitivfrasens struktur och det tredje *scrambling* och ergativitet. Det fjärde avsnittet tar upp de yttre gränserna för *scrambling*, d.v.s. inom vilka större syntaktiska enheter som *scrambling* är möjlig. De språk som studeras är främst tyska och holländska, men volymen innehåller också artiklar som tar upp *scrambling*-förhållanden i hebreiska, italienska och ryska. C. P.

Margaret Speas, Phrase Structure in Natural Language. XI + 306 s. Dordrecht–Boston–London 1990 (Kluwer Academic Publishers). (Studies in Natural Language and Linguistic Theory. 21.) ISBN 0-7923-0755-0. Detta är en utvidgad och reviderad utgåva av Margaret Speas' doktorsavhandling från MIT 1986. Författarens huvudsyfte är att studera de universella principer som styr samspelet mellan lexikon och underliggande syntaktisk struktur inom ramen för en princip- och parameterbaserad språk teori. Två tredjedelar av boken utgörs av en detaljerad presentation av hur den syntaktiska strukturen genereras från lexikonet, medan bokens sista tredjedel visar hur denna beskrivning ter sig i praktiken: förf. ger här en detaljerad studie av syntaxen hos navajo.

Den teoretiska delen av Speas' monografi har betydande implikationer för studiet av hur syntax och lexikon är relaterade. Inte minst viktigt är hennes avsnitt om konfiguralitet: Speas visar övertygande att det inte är nödvändigt att anta att vissa språk med påfallande fri ordföljd som ungerska, warlpiri, japanska, malayiska o.s.v. skulle vara icke-konfigurationella, d.v.s. ha en icke-hierarkisk syntax som i grunden är annorlunda än de konfigurationella språkens hierarkiska syntax. Mot bakgrund av Speas' noggranna

genomgång av hur syntaxen i sådana språk kan beskrivas utan att man tillgriper icke-hierarkiska strukturer ter sig Faarlunds påstående (se anmälan s. 183 av Faarlund: *Syntactic Change* i denna litteraturkrönika) att fornisländskan skulle vara ett icke-konfigurationellt språk som ytterst osannolikt.
C. P.

*

Atti del 12° congresso internazionale di studi sull'alto medioevo. Spoleto 4-10 settembre 1988. The Seventh International Saga Conference. Poetry in the Scandinavian Middle Ages. 631 s. Spoleto 1990 (Centro italiano di studi sull'alto medioevo). Den dubbla titeln i denna konferensrapport beror på att Centro italiano di studi sull'alto medioevo (CISAM) har finansierat utgivningen genom att behandla den sjunde internationella sagakonferensen också som en av CISAM:s egna kongresser. På detta sätt har det blivit ekonomiskt möjligt att ge boken en enhetlig och typografiskt tilltalande utformning. De nu publicerade 35 föredragen är givetvis allt för många för att nämnas, än mindre refereras: här skall beröras bara ett fåtal mer principiellt inriktade bidrag. Hermann Pålsson kritiserar skarpt den konventionella indelningen av den äldre fornvästnordiska poesien i skalde- och eddadikter. Hans förslag till indelning är en tvådelning i berättande (*narrative*) och icke-berättande diktning, där den första kategorien grupperas i lovkväden, arvkväden, nidvisor, hjältedikter och mytologiska dikter och den andra i didaktiska dikter och centrallyrik (kärleksdikter och klagodikter – t.ex. *Sonatorrek*). Robert Kellogg diskuterar eddadikternas tänkbara förhistoria i anslutning till Parry-Lords bekanta tankar om den muntliga traderingen, medan Jónas Kristjánsson är betydligt mer kritisk när det gäller dessas relevans för eddadikterna i sin diskussion om *The Composition of Eddic Poetry*. I *Voice and Voices in Eddic Poetry* försöker Margaret Clunies Ross med hjälp av narratologiska analysmetoder belysa några centrala gudadikter i den poetiska eddan, medan hjältedikterna, åter i anslutning till Parry-Lord, blir föremål för ett klassifikationsförsök av Gísli Sigurðsson.

Som framgår av åtskilliga brev som återges inledningsvis avlöpte konferensen inte helt utan dramatiska konflikter. Anledningen var att en sydafrikansk forskare hade inbjudits, i strid mot FN:s rekommendationer. De publicerade meningsyttringarna ger vid handen att goda forskningsmeriter inte nödvändigtvis garanterar ett gott politiskt omdöme.
B.P.

Carla Cucina, Il tema del viaggio nelle iscrizioni runiche. IX + 795 s. + 42 pl. Pavia 1989 (Gianni Iuculano Editore). (Studi e ricerche di linguistica e filologia. 2.). ISBN 8870721167. I förordet karakteriserar förf. denna väldiga italienska avhandling som "una ricerca tematica che intende rintracciare le possibili elaborazioni del motivo del viaggio all'interno dell'intero corpus epigrafico runico". Det är alltså utan överdrift en enorm arbetsuppgift hon nu har bakom sig; av ett omfångsrikt appendix framgår att 264 inskrifter

ingår i undersökningsmaterialet. Begreppet '(sjö)resa' får en ganska vid avgränsning; det räcker t.ex. att ristaren av den norska Kårstadsinskriften kallar sig själv *aljamarkir* 'främling; från en annan trakt' för att texten skall komma med i undersökningen. Denna består av fyra delar. Den första är helt kort och behandlar de enda två förvikingatida skrifter som direkt eller indirekt anknyter till temat – förutom den redan nämnda Kårstadsinskriften en fibula från Schretzheim i Bayern. Den andra belyser det omfattande materialet av relevanta runinskrifter från vikingatid och äldre medeltid. Det delas upp tematiskt efter när under resans olika stadier den kommemorerade har dött: under förberedelserna för resan, under resan, när resenären har nått sitt mål, i ett fjärran land, efter hemkomsten. I den tredje delen undersöks texternas ordförråd och stil samt, i förekommande fall, meter och poetisk diktion. Den fjärde och sista delen handlar om de bildförsedda runstenarnas ikonografi och illustreras med talrika planscher.

Det har redan understrukits att förf. har gjort en imponerande arbetsinsats. Hon behärskar fint det jättelika materialet och är väl inläst i även senare nordisk litteratur. Avhandlingen kommer att bli ett flitigt utnyttjat referensarbete.

B. P.

Jan Terje Faarlund, Syntactic Change. Toward a Theory of Historical Syntax. IX + 219 s. Berlin–New York 1990 (Mouton de Gruyter). (Trends in Linguistics. Studies and Monographs. 50.) ISBN 3-11-012651-6. ISBN 0-89925-749-6. Språkhistoriska förändringar i de nordiska språkens syntax står i centrum för denna intressanta monografi. Efter ett inledande kapitel, där forskningsområdet diakron syntax presenteras och förf. tar upp olika problem i förbindelsen med syntaktiska studier av icke levande språk, följer i kapitel två en diskussion av hur historiska syntaxförändringar kan förklaras. Förf. poängter här vikten av att varje förklaring måste ta hänsyn till att ett naturligt språk både är ett mentalt (biologiskt, genetiskt) objekt och ett socialt objekt. En följd av detta är att förklaringar av språkhistoriska förändringar kan sökas både i den sociala och den mentala domänen: i den sociala domänen kan vi finna svar på frågan varför en viss förändring ägde rum vid ett visst tillfälle, i den mentala domänen får vi svar på frågan varför det inträffade en förändring just i denna del av grammatiken.

Bokens tredje kapitel tar upp ett antal ordföljdsförändringar som förf. relaterar till syntaxens diskursfunktion. Han diskuterar den typologiska förändringen från *objekt-verb* till *verb-objekt* som flera germanska språk har genomgått, framväxandet i de germanska språken av verb-två-fenomenet, d.v.s. kravet att högst ett led får föregå det finita verbet i en huvudsats, och uppkomsten av expletiva subjekt.

Det fjärde kapitlet i boken behandlar morfosyntaktiska förändringar i de nordiska språken. Förf. försöker här visa att norröna var ett icke-konfigurationellt språk, d.v.s. ett språk där subjekt och objekt strukturellt sett står i samma relation till satsens predikat. De moderna nordiska språken, även isländska, är konfigurationella språk, d.v.s. språk där det råder asymmetri

mellan subjekt och objekt. Stöd för den kontroversiella hypotesen att norröna skulle vara ett icke-konfigurationellt språk finner förf. bl.a. i den fria ordföljden, avsaknaden av yttre tecken på en verbfras, förekomsten av diskontinuerliga fraser och möjligheten att ha tomma argumentpositioner.

Idén om att språk skiljer sig åt med avseende på konfigurationsitet framfördes i början på 1980-talet av forskare som sysslade med syntaxen i språk som japanska, ungerska och warlpiri. Senare forskning (se t.ex. Speas' monografi som anmäls på annan plats i denna litteraturkrönika) har emellertid visat att dessa språks syntax kan beskrivas utan att man behöver anta en radikal skillnad mellan språk med avseende på hur subjekt och objekt är relaterade till predikatet. Det är troligt att man kan komma till samma resultat beträffande norröna: över huvud taget verkar det osannolikt att skillnaden mellan fornvästnordiskan och de moderna västnordiska språken skulle vara så stor som förf. här hävdar.

Mekanismerna bakom de syntaktiska förändringar som förf. tar upp i kapitel 3 och 4 har konsekvenser också för andra delar av de nordiska språkens syntax. Sådana konsekvenser diskuteras i bokens femte och avslutande kapitel, där förf. bl.a. behandlar ändringar i kasussystemet, passiv och personliga konstruktioner.

Det finns mycket i Faarlunds bok som kan diskuteras och i många fall kan de föreslagna förklaringarna ifrågasättas. En brist är också att förf. vanligen nöjer sig med att underbygga sina resonemang med handboksdata: i flera fall skulle man ha önskat att han stött sina hypoteser med egna excerperingar. Men boken rymmer också många intressanta tankar och iakttagelser om de nordiska språkens syntaktiska utveckling.

C. P.

Hellas og Norge. Kontakt, komparasjon, kontrast. En artikkelsamling redigert av Øivind Andersen og Tomas Hägg. 280 s. Bergen 1990 (Klassisk institutt, Universitetet i Bergen). (Skrifter utgitt av Det norske institutt i Athen. Bind 2.) ISBN 82-991411-3-3. ISSN 0802-5231. Flertalet av bidragen i denna bok bygger på inlägg vid ett symposium som hölls vid Det norske institutt i Aten i december 1989. I denna anmälan nämns bara de artiklar – men de utgör majoriteten – som anknyter till nordisk filologi. I den första avdelningen, *Saga, epos og dikt*, skriver Bjarne Fidjestøl om *Islendingesaga* og *fyrstediktning*. *Diktning og samfunn i arkaisk norrøn kultur*. Ämnesvalet är som författaren påpekar inte föranlett av att det finns ett historiskt samband mellan den arkaiska grekiska tiden och motsvarande norröna tidsålder utan av att den valda perioden kan ha vissa likheter med den grekiska motsvarigheten. Med *arkaisk* menar Fidjestøl här helt enkelt den förlitterära tiden. Else Mundal behandlar den norröna episka traditionen och intresserar sig bl.a. för den samlade textmassa som publiken behövde ha kännedom om för att kunna tillgodogöra sig en viss text. I avdelningen *Norge og Bysants* skildrar Bente Magnus kontakter mellan Norge och det östromerska riket före vikingatiden – de arkeologiska fynden visar att det särskilt före folkvandringstiden var ganska livliga handelsförbindelser mellan de två om-

rådena. Håkon Stang diskuterar frågan om tolkningen av ordet *väring/varjag* och hävdar att ordet stammar från Bysans, syftar på Varanger och härrör från slutet av 900- eller början av 1000-talet. I sitt bidrag med huvudtiteln *Transitthavn Bysants?* tar Marina Mundt fram österländska bilder i fornaldarsagorna som har förmedlats via Bysans eller, vilket i åtskilliga fall är minst lika troligt, via Kiev. Sverre Bagge jämför med utgångspunkt i Harald Hårdrådes vistelse i Bysans bysantinsk och norrön historieskrivning. Jan Ragnar Hagland, slutligen, som betitlar sitt bidrag *Olavslegender frå Bysants*, vill, för att använda författarens egna ord, utreda "korleis eit stoff med ein tydelig historisk bakgrunn, og eit mer segnprega stoff, har funne sin veg frå Bysants og inn i ulike typar av mellomalderlitteratur frå vår kant av verda."

Bokens yttre förnämliga utformning ger full rättvisa åt de välskrivna och informativa bidragen. B. P.

Idun. IX. 150 s. Osaka 1990 (Osaka Gaikokugo Daigaku. The Department of Danish & Swedish). ISSN 0287-9042. Tidskriftsnummer anmäls normalt inte i Litteraturkrönikan, utom nystartade tidskrifters första häfte, men då denna tidskrift först nu kommer till redaktionens kännedom är ett undantag befo gat. Större delen av numret är skriven på japanska, men innehållsförteckningen publiceras på skilda nordiska språk och i ett fall på engelska. Av denna framgår att häftet innehåller bl.a. en studie av Kunishiro Sugawara om Per Olof Sundmans *Berättelsen om Säm*, med undertiteln "Women and their significances in a modern Swedish 'version' of the old Icelandic story *Hrafnkels saga Freysgoða*". Ikuo Shimizu skriver om uppkomsten av *sämrel/sämst* i svenskan, Toshihiro Shintani analyserar bruket av *s-* och *blive*-passiv i danskan, och Hideo Mase ger en vägledning till Peter Molbæk Hansens *Udtaleordbog*. Den enda artikeln på ett västerländskt (och därmed för anmeldaren förståeligt) språk är Martin Paludan-Müllers "Kan japanere dansk?". Svaret blir rimligen ja, även om en del av författarens exempel kan peka åt annat håll. Än så länge måste de japanska studerandena nå danskan via engelska ordböcker, vilket kan medföra att ett språkprov som på japanska betyder "Klipp din lillasysters naglar!" mynnar ut i den danska versionen "Skær de søm af din yngre søster!" B. P.

Inte bara visor. Studier kring folklig diktning och musik tillägnade BENGT R. JONSSON den 19 mars 1990. XVIII + 339 s. Stockholm 1990 (Svenskt visarkiv). (Skrifter utgivna av Svenskt visarkiv. 11.) ISBN 91-85374-23-7. Chefen för Svenskt visarkiv professor Bengt R. Jonsson uppvaktades på sin sextioårsdag med denna skrift, vars innehåll berör skilda delar av hans och hans arkivs forsknings- och verksamhetsområden. Här skall inte nämnas bidrag som berör enskilda traditionsbärare eller har renodlat musikhistoriskt innehåll. Bo Almqvist belyser problemen om de nordiska vattenhästsägner nas ursprung och visar att utbytet av sägner av denna typ mellan irer, skottar och nordbor har ett mer komplicerat mönster än man tidigare har föreställt

sig. Lars Furuland skildrar svensk-amerikansk teater i Chicago 1866–1950 och Karl-Ivar Hildeman balladinslag i Karlfeldts ungdomsdiktning. Sven-Bertil Jansson meddelar en studie om Frälsningsarmén i svenska och danska skillingtryckvisor, och Bengt af Klintberg har letat fram några sägner i Bureus' *Sumlen*. Vésteinn Ólason skriver om *The West-Nordic Hero in Saga and Ballad* och Iørn Piø om den danska Griseldisvisan (DgF 257); förf. kommer fram till att visan aldrig har varit folklig utan har kommit till i adlig miljö och förmodligen har diktats av adelskvinnan Vibeke Bild, vars visbok har den enda nordiska versionen av visan. Avslutningsvis ger W. Edson Richmond några synpunkter på termen *folkvisor* och dess avgränsningar; hans bidrag bär titeln *Esse est percipi: A Poetic Genre Created by Perceptions*.
B. P.

Kim Plunkett & Sven Strömquist, The Acquisition of Scandinavian Languages. 123 s. Göteborg 1990 (University of Gothenburg, Department of Linguistics). (Gothenburg Papers in Theoretical Linguistics. 59). ISSN 0349-1021. Denna översikt över vad vi vet idag om tillägnandet av de skandinaviska språken är tänkt att i modifierad form ingå i serien *The Cross-Linguistic Study of Language Acquisition*, redigerad av Dan Slobin. Att författarna vänder sig till en internationell publik märks bl.a. på att boken inleds med en kortfattad beskrivning av de skandinaviska språkens morfologi, syntax och fonologi. I inledningen ger förf. också en översikt över skandinavisk barnspråksforskning. Bokens värde för en skandinavisk publik ligger främst i de fallstudier som utgör bokens kärna: förf. presenterar här skandinaviska barnspråksdata med avseende på feedback morfem (t.ex. *ja, nej*), negationen, olika *det*-konstruktioner, relativter, ordaccent och de första böjningsmorfemen. I den avslutande delen ger förf. bl.a. förslag till fortsatt forskning inom området.
C. P.

Frederik Stjernfelt, Baldr og verdensdramaet i den nordiske mytologi. 94 s. København 1990 (Museum Tusulanums forlag). (Studier fra sprog- og oldtidsforskning, udgivet af Det filologisk-historiske samfund. 98. bind. Årgang 1988. Nr. 314.) ISBN 87-7289-114-9. ISSN 0107-9212. Den fornnordiska myten om Balders död har länge intresserat mytologerna, och det finns gott om olika tolkningsförsök i litteraturen. I den här anmälda skriften studerar Stjernfelt Balders-myten mot bakgrund av den fornnordiska myten om världens uppkomst och utveckling. Som verktyg använder han metoder för myt- och textläsning som utarbetats inom ramen för den franska strukturalistiska och poststrukturalistiska traditionen, främst av forskare som Georges Dumézil, René Girard, Michel Serres och Algirdas Julien Greimas. C. P.

Vänbok. Festgabe für Otto Gschwantler zum 60. Geburtstag. Herausgegeben von Imbi Sooman. 369 s. Wien 1990 (Verlag Verband der wissenschaftlichen

Gesellschaften Österreichs (VWGÖ)). ISBN 3-85369-783-6. Professorn i Skandinavistik vid Wiens universitet hyllades på sin sextioårsdag med denna vänbok. Festskriften innehåller tjugo vetenskapliga uppsatser; till de bidrag som är skrivna på skandinaviska språk finns korta sammanfattningar på tyska. Volymen innehåller också en kort biografi över festföremålet, en bibliografi över hans skrifter samt korta presentationer av bidragsgivarna.

Innehållet i festskriften är mycket heterogent. De språkliga bidragen behandlar främst fenomen i danskan: här kan nämnas Péter Ács och Henrik Jørgensens diskussion av schwa-reduktionens konsekvenser för danskans tempus och aspektsystem, Erik Hansens studie av hur den semantiska motsättningen mellan *essens* och *accidens* återspeglas i dansk grammatik och Flemming Talbo Stubkjærs beskrivning av sammansatta verb i danskan. Peter Cassirer ger en didaktisk demonstration av hur betydelsestrukturer kan uppstå, Oddvar Nes skriver om gamla ortnamn i Norge och Carl Fehrman om Tegnér och Havamal. C. P.

*

Bibliography of Modern Icelandic Literature in Translation. Supplement, 1971–1980. Compiled by Kenneth H. Ober. IX + 332 s. Ithaca and London 1990 (Cornell University Press). (Islandica. XLVII.) ISBN 0-8014-2475-5. Denna bibliografi är en uppföljning av *Bibliography of Modern Icelandic Literature in Translation* från 1975, sammanställd av P. M. Mitchell och Kenneth H. Ober (Ithaca and London (Cornell University Press)). I bibliografin förtecknas isländska litterära arbeten som översatts till främmande språk. Boken är uppställd i alfabetisk ordning efter författarnas förnamn: det går alltså inte att slå på ett enskilt språk för att se vilka isländska arbeten som översatts till detta, medan man däremot lätt kan få uppgift om till vilka språk en viss författare är översatt. Boken avslutas med ett register över översättare och utgivare. C. P.

Elucidarius in Old Norse Translation. Edited by Everlyn Scherabon Firchow and Kaaren Grimstad. CLIX + 159 s. Reykjavík 1989 (Stofnun Árna Magnússonar). (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi, rit 36.) Elucidarius är namnet på en under medeltiden vida spridd latinsk lärobok i teologi som översattes till en mängd olika språk. En av de tidigaste översättningarna gjordes i Norge eller på Island under 1100-talet. Originalöversättningen har gått förlorad, men olika delar av den finns avskrivna i åtta ofullständiga eller fragmentariska medeltida manuskript, samtliga förvarade på Arnamagneanska institutet i Köpenhamn. Den äldsta avskriften är från omkring år 1200. Dessa åtta manuskript återges diplomatariskt i denna utgåva, samman med den latinska texten.

Utgåvan inleds med en fyllig introduktion som dels beskriver den latinska texten och dess författare, dels ger utförliga beskrivningar av de åtta bevarade fornnordiska manuskripten. Efter en diskussion om hur dessa handskrif-

ter förhåller sig till varandra och till originalöversättningen följer en översikt över tidigare textutgåvor och en redogörelse för de principer enligt vilken texterna nu har utgivits. I appendix presenteras bl.a. listor över de olika manuskriptens förkortningsprinciper.

C. P.

Marianne E. Kalinke, Bridal-Quest Romance in Medieval Iceland. XII + 223 s. Ithaca and London 1990 (Cornell University Press). (Islandica. XLVI.) ISBN 0-8014-2356-2. Jan de Vries har karakteriserat friarfärdsgenren som "sämtliche Geschichten, [die] sich um einen fraubegierigen Helden, eine schöne Jungfrau und ein Hemmendes Tertium drehen". Marianne E. Kalinke, professor i German and Comparative Literature vid University of Illinois, Urbana-Champaign, och välkänd expert på de fornvästnordiska riddarsagorna, ger här en ingående analys av genren, som hon vill finna representerad i både riddar- och fornaldarsagorna. Hon tolkar friarfärdens funktion inte som ett motiv i sig utan som ett slags katalysator som sätter i gång handlingen. I avsnittet *A Paradigm for Bridal-Quest Romance* ges en översikt över genrens allmänna kännetecken, med exemplen hämtade från *Hrólfs saga Gautrekssonar*. Kapitlet *The Misogamous Maiden Kings* ägnas åt vad som tycks vara en speciell isländsk undergenre, berättelsen om en kvinnlig härskare och hennes kamp för att hävda sitt oberoende. I nästa avsnitt, *The Passive Protagonist*, skildras sagor där hjälten är passiv och tvekar när det gäller att fria till och vinna den kvinna som (vilket läsaren misstänker från början) till slut blir hans. Det sista stora kapitlet har titeln *Fraternal Affinities* och avhandlar sagor där en fosterbroder eller annan manlig följeslagare spelar en nyckelroll i friarfärden.

Boken kan ses som en viktig del i den Ehrenrettung av de tidigare alltför ringaktade riddar- och fornaldarsagorna som professor Kalinke mycket effektivt gradvis åstadkommer i arbete efter arbete.

B. P.

Modern Icelandic Syntax. Edited by Joan Maling & Annie Zaenen. XVIII + 443 s. San Diego 1990 (Academic Press). (Syntax and Semantics. 24.) ISBN 0-12-613524-X. ISBN 0-12-606105-X. Modern isländsk syntax är ett hett studieämne för dagens syntaxforskare. I denna volym har Joan Maling och Annie Zaenen, två av pionjärerna bakom den moderna utforskningen av isländsk syntax, samlat sexton uppsatser av hög klass om olika syntaktiska fenomen i modern isländska.

Volymens första del innehåller tre studier om modern isländsk ordföljd. Här finns Malings klassiska arbete om kilkonstruktionen (Stylistic Fronting), en studie av Halldór Ármann Sigurðsson om narrativ inversion i modern isländska och en nyskriven uppsats av Eiríkur Rögnvaldsson och Höskuldur Thráinsson, "On Icelandic Word Order Once More".

I del två presenteras sex uppsatser om verbet och dess argument. Först bland dessa återfinns den ofta citerade uppsatsen av Annie Zaenen, Joan Maling och Höskuldur Thráinsson om "Case and Grammatical Functions:

The Icelandic Passive”, ursprungligen tryckt i *Natural Language and Linguistic Theory* 1985. Joan Maling och Annie Zaenen har skrivit ytterligare två uppsatser i denna del: ”Unaccusative, Passive, and Quirky Case” samt ”Preposition-Stranding and Passive”. Dessutom innehåller delen två uppsatser av Avery Andrews, ”The VP-Complement Analysis in Modern Icelandic” och ”Case Structure and Control in Modern Icelandic”, samt Stephen Andersons ”The Grammar of Icelandic Verbs in -st”.

Ett område inom isländsk syntax som rönt stort intresse under åttiotalet är studiet av reflexiva pronomen. I bokens tredje del presenteras tre studier med detta tema: Joan Malings ”Clause-Bounded Reflexives in Modern Icelandic”, Höskuldur Thráinssons ”A Semantic Reflexive in Icelandic” och Halldór Ármann Sigurðsson ”Long Distance Reflexives and Moods in Icelandic”.

Del fyra innehåller tre korta uppsatser om koordinering. Här finns två arbeten av Eiríkur Rögnvaldsson, ”We Need (Some Kind of) a Rule of Conjunction Reduction” och ”Null Objects in Icelandic”, samt Joan Bresnans och Höskuldur Thráinssons ”A Note on Icelandic Coordination”.

Den femte delen, Long Distance Dependencies, inrymmer bara en uppsats, Joan Maling och Annie Zaenens klassiska ”The Nonuniversality of a Surface Filter”. Del sex består av två värdefulla bibliografier, sammanställda av Eiríkur Rögnvaldsson och Höskuldur Thráinsson; i den ena förtecknas arbeten över modern isländsk syntax, i den andra arbeten om diakron isländsk syntax. Boken avslutas med ett utförligt person- och sakregister.

Nordiska syntaxforskare har all anledning att vara glada över att Joan Maling och Annie Zaenen har påtagit sig arbetet att ge ut den här presenterade samlingsvolymen. Även om de flesta uppsatserna finns i tryck tidigare är det värdefullt att få dem samlade i ett band. Dessutom innehåller volymen ett par utmärkta nyskrivna arbeten.

C. P.

The Saga of the Volsungs. The Norse Epic of Sigurd the Dragon Slayer. Introduction and Translation by Jesse L. Byock. IX + 145 s. Berkeley-Los Angeles-Oxford 1990 (University of California Press). ISBN 0-520-06904-8. Volsungasagan handlar ju om de verkligt stora forngermanska hjältarna: Volsung – Sigmund – Sigurd och hela det persongalleri som är knutet till dem. Då den dessutom till mycket stor del bygger på Eddans hjältedikter, är det inte underligt att den då och då görs tillgänglig genom översättningar till andra språk. Sålunda har den tidigare inte mindre än fyra gånger översatts till engelska, senast 1982. Den nu föreliggande översättningen utgår helt naturligt från den enda bevarade medeltidshandskriften NKS 1824b 4° från ca 1400 och från Magnus Olsens utgåva 1906–08. Översättaren säger sig ha haft nytta av sina fyra föregångares arbeten, även om han ofta, uppger han, har valt andra tolkningar av enskilda textställen. Sådana som behöver förklaras för en vidare läsekrets, kommenteras kortfattat i noter. I en särskild avdelning listas personer, orter, djur, föremål o.s.v. med hänvisning till de textställen där de nämns och med en kort presentation. Detta ”Glossary”

torde vara till god hjälp för många läsare. Boken är försedd med en inledning, där översättaren ger bakgrundsdata till sagan. Så redogör han t.ex. för diskussionen om vem Sigurd egentligen var. Med tanke på en internationell läsekrets ägnar han några sidor åt hur Richard Wagner använde Volsungasagans motivkrets. En och annan onöjaktighet kan man väl hitta. Namnet *Skaði* sägs vara besläktat med ordet *skida*, och dopfunten som avbildar Gunnar i ormgropen finns i Norums kyrka i Bohuslän, inte i "Horum church".

S. F.

Rudolf Simek, Altnordische Kosmographie. Studien und Quellen zu Weltbild und Weltbeschreibung in Norwegen und Island vom 12. bis zum 14. Jahrhundert. XV + 643 s. Berlin–New York 1990 (Walter de Gruyter). (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Band 4.) ISBN 3-11-012181-6. Förf. till föreliggande arbete (ursprungligen en "Habilitationsschrift" framlagd vid Wiens universitet hösten 1988) har redan bakom sig flera studier i medeltidens kosmografi, bl.a. en artikel om de medeltida världskartorna ("Mappae mundi"; i Archiv der Geschichte der Naturwissenschaften 22/23/24 1988). Här presenteras ingående den fornvästnordiska medeltida kosmografien. Det är svårt att ge en adekvat bild av det överrika och inte alltid helt lättöverskådliga stoffet utan att låta framställningen spränga Litteraturkrönikans ramar; några konturskisser får räcka. Inledningsvis tecknas den fornvästnordiska kosmografiens rötter i den europeiska traditionen, med en presentation av den latinska och fornvästnordiska encyklopediska litteraturen och av de medeltida världskartorna i Europa och på Island. Därefter behandlas traditioner och innovationer i fornvästnordiska kosmografiska texter, bl.a. *Gripla*, *Stjórn* och *Leiðarvísur*. I en sammanfattande överblick skildras i det tredje huvudavsnittet den isländska världsbilden på 1200- och 1300-talet. I det fjärde belyses den vetenskapliga kosmografiska litteraturens reception i sagalitteraturen, både när kosmografiska texter direkt övertas, som i *Nikulás saga*, och när det rör sig om mer partikulärt eller indirekt inflytande. Handskriftstraderingen behandlas därefter, varpå följer en sammanfattning. Det omfångsrika sjunde och sista huvudavsnittet (mer än 200 sidor) presenterar de relevanta fornvästnordiska kosmologiska texterna – sammanlagt 30 stycken. Det vittnar om författarens energi och höga ambitionsnivå att samtliga utom ett utdrag ur *Konungs skuggsjá* samt två Snorretexter är nyeditioner av Simek baserade på egna läsningar av handskrifterna. Samtliga texter är försedda med en översättning till tyska och sedvanlig textkritisk notapparat.

Det behöver knappast påpekas att Simek har åstadkommit ett storverk som kommer att vara obligatorisk läsning för alla som vill bekanta sig med Västnordens medeltida världsbild.

B. P.

Aage Evensen og Tone Tveit, TÅG. *Talemålsvariasjon åt gjøvikensere. En språksosilogisk og språkgeografisk undersøkelse. 171 s. Oslo 1990 (Novus forlag). (Norske studiar. V. Utgjevne av Norsk Målførearkiv, Universitetet i Oslo.) ISBN 82-7099-161-9.* Gjøvik, som ligger vid Hunnselvas utlopp i Mjøsa, blev stad 1861 och skildes då ut från Vardal herred. 1964 bildades Gjøviks storkommun, som även kom att omfatta typiska jordbruks- och skogsbygder, bl.a. Vardal. I kapitel 1 lämnas en stor mängd bakgrundsdata om undersökningsområdet: befolkningsutveckling och flyttningsmönster, utbildning och yrkesverksamhet, bostadsförhållanden och ekonomi, kulturliv och politik o.s.v. I följande kapitel inventeras möjligheterna till språklig påverkan: från närliggande dialekter, från östnorsk standard och från Oslo-mål. Med hjälp av Einar Haugens tre nivåer inom det norska språksamhället identifieras Gjøvik som ett sekundärsamhälle. Talspråket har utvecklats ur primärdialekten i Vardal. Gentemot Gjøvik är grannstaden Hamar "et mer tertiært språksamfunn med et talesmål uten særlige lokale dialekttrekk". "Språkbølgene fra Oslo" – här anknyts till Trygve Bull – har med andra ord slagit kraftigare mot Hamar än mot Gjøvik. – Uppgifter av detta slag, huvudsakligen av mjukdatakaraktär, avlöses i det följande allt mer av hård-data. Först presenteras de variabler som kommer till användning i fortsättningen: i kapitel 3 de språkliga och i kapitel 4 de sociala. Informanterna delas inte in i socialgrupper utan man arbetar med enskilda sociala variabler: kön, ålder, yrkesverksamhet, utbildning, bostad. Materialet har databehandlats, och man har därigenom möjlighet att ge information som bygger på stora datamängder. Detta sker i tabeller och diagram, bakom vilka ligger en fin statistisk behandling. Undersökningen visar bl.a. att man inom köns- och yrkesvariablerna finner en större anknytning till dialekten än inom ålders- och utbildningsvariablerna. Män och personer i sekundäryrken använder mer dialekt än kvinnor och personer i tertiäryrken. – Boken är full av sakrika tabeller och diagram med mycken exakt information. Men texten är lättläst och har ibland ett uppiggande bildspråk: "Har gjøvikenserne våre blitt blaute på beina [...] eller har noen virkelige bada i 'språkbølgene' og vaska av seg et stort antall dialektformer?"

S. F.

Marius Hægstad, *Skrifter og talar. Bibliografisk yversyn uppsett av Johan A. Schulze. 48 s. Oslo 1990 (Novus Forlag). ISBN 82-7099-160-0.* Förste amanuensen vid Norsk Målførearkiv, cand. philol. Johan A. Schulze, förtecknar här Marius Hægstads verk. Den bibliograferade var en mångsidig man, och hans arbeten omfattar en mängd områden: skolfrågor, politik – Hægstad var stortingsman på 1890-talet –, dialektologi, folkdiktning, språkhistoria, färöiska, isländska, runologi. Verken förtecknas årsvis, med varje års produktion numrerad för sig – ett alternativ hade varit löpande numrering genom hela listan. Vidare finns en "Innhaldsliste", ordnad efter ämne, samt en kortare bibliografi med litteratur om Marius Hægstad.

B. P.

Ernst Håkon Jahr (red.), Den store dialektboka. 222 s. Oslo 1990 (Novus forlag). ISBN 82-7099-167-8. I detta stramt redigerade och med foton och kartor rikt illustrerade översiktsverk presenterar kända norska forskare sitt lands dialekter. Redaktören själv inleder med ett initierat avsnitt om *Dialekter og dialektbruk i Norge* (där han råkar ut för malören att påstå att *telefon* har tryck på "andre stavelsen" i väst- och nordnorska). Därefter skildras de norska landsbygdsdialekterna uppdelade på åtta områden. Namnen Arne Torp, Kjell Venås, Helge Sandøy, Rolf Theil Endresen, Svein Lie, Arnold Dalen, Eskil Hanssen och Tove Bull är en god garant för hög kvalitet både med avseende på korrekthet och framställningsförmåga. Det samma gäller de sju avsnitten om stadsområden, vilka behandlas av respektive Geirr Wiggen, Marit Christoffersen, Helge Omdal, Egil Pettersen, Arnold Dalen, Toril Fiva och Tove Bull. Ett plus med landsbygdsöversikterna är att varje avsnitt avslutas med en "Kommuneoversikt", med hänvisningar till var i den föregående texten de olika kommunerna finns omnämnda.

Det är inte helt lätt att förstå varför denna i övrigt föredömliga handbok fullständigt avstår från att ge läsaren den möjlighet till vidare orientering i ämnet som en bibliografi erbjuder.

B. P.

Janne Bondi Johannessen, Automatisk morfologisk analyse og syntese. Tø-nivåmodellen benyttet på norsk substantivbøyning. 139 s. Oslo 1990 (Novus forlag). (Oslo-studier i språkvitenskap, bind 8.) ISBN 82-7099-150-3. Syftet med Johannessens monografi, som är en lätt reviderad version av hennes Cand. Phil.-avhandling, är att med material från substantivböjningen i norskt bokmål utpröva en implementering av Koskenniemis tvånivåmodell för automatisk morfologisk analys/syntes. Förf. diskuterar fyra olika modeller för morfologisk beskrivning som utarbetats under de senaste trettio åren och väljer som teoretisk ram för sitt arbete den s.k. *ord- och paradigmmodellen* enligt vilken ordet är den grundläggande enheten. I jämförelse med andra modeller har denna modell den fördelen att den inte ser morfologiska fenomen som ett-till-ett-relationer mellan form och innehåll. Efter en diskussion av några problem inom norsk substantivböjning ger förf. en kort översikt över olika program för automatisk morfologisk analys, och presenterar i samband härmed Koskenniemis tvånivåmodell närmare. Därpå följer en genomgång av hur förf. vill beskriva norskans substantivböjning inom den valda ramen, och i ett anslutande kapitel pekar förf. på vissa svagheter och begränsningar i modellen. I det avslutande kapitlet konkluderar förf. att norskans morfologi visserligen kan beskrivas inom ramen för tvånivåmodellen, men att denna modell bättre ägnar sig för beskrivningar av agglutinerande språk.

C. P.

Svein Lie, Kontrastiv grammatikk – med norsk i sentrum. 113 s. Oslo 1990 (Novus forlag). ISBN 82-7099-162-7. I denna bok har Svein Lie sammanfattat några av de viktigaste skillnaderna mellan norska och andra språk, främst

andra europeiska språk och de vanligaste invandrarspråken. Företeelserna ses hela tiden från ett norskt perspektiv, d.v.s. det som står i centrum för intresset är sådana förhållanden i norskan som utlänningar kan ha problem med.

Förf. går systematiskt igenom företeelser från fonologin, morfologin och syntaxen. Bland de fonologiska drag han tar upp märks vokal- och konsonantsystemen, olika fonotaktiska egenheter och tonemsystemet (accent 1 och accent 2). Inom morfologin ägnas bestämdhetsböjningen och tempusböjningen störst utrymme, medan ledföljden, utbrytning, extraponeering och satser med formellt subjekt får en relativt utförlig behandling i syntaxdelen. Boken avslutas med två tabeller där förf. sammanfattar förekomsten av olika fonologiska, morfologiska och syntaktiska drag i 33 olika språk. Efter en bibliografi följer sedan två register, ett sakregister och ett språkregister.

C. P.

Norges innskrifter med de yngre runer. Utgitt för Kjeldeskriftfondet. Redigert av James E. Knirk. Sjette bind ved Aslak Liestøl og Ingrid Sanness Johnsen. Bryggen i Bergen, I. VIII + 292 s. Oslo 1980–90 (Norsk historisk kjeldeskrift-institutt). ISBN 82-7061-015-1 (serien). 82-7061-223-5. År 1980 utkom ett första häfte av detta sjätte band. Det omfattade sidorna 1–96 men kom inte att anmälas av ANF. Nu har sjätte bandets andra häfte kommit ut, utarbetat av Ingrid Sanness Johnsen. Det omfattar sidorna 97–292. Det är fråga om en del av de ovanliga och spännande inskrifterna från Bryggen i Bergen. Medan det första häftet från 1980 huvudsakligen innehöll inskrifter med latinsk text, är inskrifterna i föreliggande häfte fornnorska. De består dels av ett antal bekräftelser vid affärsuppställningar (11 st.), dels av många ägarmärken (113 st.). De förra kan ibland utgöras av ganska långa texter, den längsta på 299 runor, de senare i regel bara av ett namn, ibland + a 'äger', någon gång + mik 'mig'. Inskrifterna, som ibland är svårästa på grund av skador och därför svårtolkade, kommenteras utförligt. Stor uppmärksamhet ägnas åt de många personnamnen. Ingrid Sanness Johnsen ger en sammanfattande karaktäristik av materialet, och James E. Knirk har sammanställt dels ett stort antal rättelser och tillägg till det förra häftet m.m., dels inte mindre än sju register.

S. F.

Frederik Stang og Georg Sibbern. Den politiske korrespondanse mellom Frederik Stang og Georg Sibbern 1862–1871. VI: August 1869–Oktober 1871. Utgitt for Kjeldeskriftfondet av Alf Kaartvedt. 749 s. Oslo 1990 (Norsk historisk kjeldeskrift-institutt). ISBN 82-7061-318-5 (heftet). ISBN 82-7061-319-3 (innbundet). ISBN 82-7061-217-0 (serien). Med dette band avslutas utgivningen av den politiska korrespondensen mellan førstestatsråd Frederik Stang og statsminister Georg Sibbern. Förutom brevväxlingen mellan de två under perioden augusti 1869–oktober 1871 innehåller boken ett kombinerat person- och sakregister.

C. P.

Wenche Vagle, Radiospråket – talet eller skrevet? Syntaktiske og pragmatiske tilnærminger i semiotisk perspektiv. 271 s. Oslo 1990 (Novus forlag). (Oslo-studier i språkvitenskap, bind 6.) ISBN 82-7099-145-7. Vagles studie av radiospråket innebär en intressant och viktig teoretisk fördjupning i jämförelse med tidigare nordiska studier av språket i etermedia. Huvudsyftet med studien är att beskriva förhållandet mellan kommunikationssituation och språkbruk i radiospråket. I anslutning till Hallidays sociosemiotiska teori indelar hon sitt radiomaterial i de tre huvudtexttyperna *nyhetsläsning*, *väderleksrapporter* och *magasinsprogram*; inom den första och den sista typen urskiljer hon också en mängd undergrupper.

För den språkliga analysen utnyttjar Vagle den makrosyntaktiska modell som ursprungligen utarbetades inom projekten Talsyntax och Skrivsyntax i Lund på 1970-talet. Som förf. konstaterar är denna rent deskriptiva syntaxmodell, som saknar teoretisk överbyggnad, inte tillräcklig för hennes syfte. Förf. väljer därför att komplettera den med Chafes teori om tal och skrift, enligt vilken skillnaderna mellan tal och skrift beror på grundläggande skillnader i social gemenskap och planeringsförhållanden.

Den empiriska delen, som baserar sig på drygt 1200 makrosyntagmer, är mindre intressant än den teoretiska. Förf. visar här på frekvensskillnader mellan de olika texttyperna, som enligt hennes tolkning ger stöd för hypotesen att radiospråket är en blandning av tal och skriftspråk. Sambanden mellan språkplanering och social gemenskap är emellertid inte den samma i radiosituationer som i normala tal- och skriftsituationer, vilket enligt förf. kan antyda att framväxandet av etermedier har lett till en förändring i talspråkets ställning.

C. P.

Kjell Venås, Den fyrste morgonblånen. Tekster på norsk frå dansketida. 635 s. Oslo 1990 (Novus forlag). ISBN 82-7099-148-1. Venås har i denna volym samlat ett stort antal texter på norska från perioden 1525–1814, här återgivna efter källorna. De flesta texterna finns tidigare utgivna på olika håll, men då ofta i bearbetat skick. Med enstaka undantag rör det sig om poetiska texter: i samlingen finns t.ex. flera bröllopsvisor. Texterna är försedda med utförliga kommentarer, där Venås för varje text dels ger upplysningar om källa och författare, dels ger språkliga och sakliga upplysningar till hjälp för läsaren. I sin inledning diskuterar Venås bl.a. vilka det var som skrev på norska under dansktiden, varför de gjorde det och vad deras texter handlar om.

C. P.

Eivind Vågslid, Norske skrivarar i millomalderen. 804 s. Oslo 1989 (Universitetsforlaget). ISBN 82-00-02795-3. Eivind Vågslid (1897–1986) gjorde sig känd som författare till åtskilliga arbeten om norska ort- och personnamn samt norsk dialekt och språkhistoria och har bl.a. skrivit om norska medeltida lagmansbrev och om Vestfoldmål 1366–1399 i brev från biskopen Øystein Aslakson. I detta postuma arbete, som har redigerats av sonen Arnlaug Vågslid Skjæveland och Oddvar Nes, har han undersökt alla kända origi-

nalbrev på norska och latin från omkring 1175 t.o.m. 1400 (+ några brev efter 1401). Breven är ordnade kronologiskt och efter skrivarehänder och har jämförts med skrift och språk i alla kända originalbrev som det finns anledning tro att norrmän har skrivit och som är mindre än 50 år yngre än det behandlade brevet. Brevens innehåll refereras kortfattat, vilket gör boken till ett slags repertorium. Åtskilliga ortnamn som nämns i breven tolkas; det är därför värdefullt att det i slutet på boken finns bl.a. ett särskilt register över ortnamn som tolkas annorlunda (eller inte alls) i Norske Gaardnavne eller som här får hittills okända äldre belägg. I ett särskilt avsnitt förtecknas belägg på stadsnamnet *Bergen* från åren 1291–1400. Skrift och text på sigillremсор till breven registreras och publiceras här för första gången.

Utöver detta huvudavsnitt finns ett kortare kapitel där Magnus Rindal i förkortad form ger ut ett hittills opublicerat arbete av Vägslid om *Gamalnorsk riksmål*. Det rör sig om ett avslutande sammandrag av den år 1938 tryckta avhandlingen med samma titel som gavs ut i *Norsk måltidende*.

Vägslids bok kommer säkert att visa sig mycket nyttig för forskare med inriktning på norsk språkhistoria.

B. P.

*

Birger Bergh & Ulf Teleman (red.), Språkets makt. 165 s. Lund 1990 (Lund University Press). ISBN 91-7966-144-0. Vid de årligen återkommande humanistdagarna i Lund, vilka har anordnats i sex år, turas numera den humanistiska fakultetens två sektioner om att svara för arrangemangen. År 1990 var det den språkvetenskapliga sektionens tur. Närmare 80 föreläsningar hölls. Här presenteras 16 av dem. En av de två redaktörerna, Birger Bergh, inleder med att skildra retoriken förr och nu. De författare som behandlar eller anknyter till ämnen inom disciplinen nordiska språk är Tor G. Hultman, "Språket, skolan och makten", Bengt Pamp, "Skånskan och makterna", Christer Platzack, "Språkets makt över barnet. Den medfödda språkförmågan", Bengt Sigurd, "Ordlekarnas makt", Jan Svensson, "Språkriktighetsföreställningar som uttryck för makt och vanmakt", och Ragnhild Söderbergh, "Barnets makt över språket".

Både humanistdagarna och publikationer som denna torde vara ett utmärkt sätt att presentera aktuell humanistisk forskning för allmänheten.

B. P.

Herbert Davidson, Han, hon, den. Genusutvecklingen i svenskan under nysvensk tid. 223 s. Lund 1990 (Lund University Press). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 45.) ISBN 91-7966-113-0. ISSN 0347-8971. I denna intressanta avhandling beskriver Davidson övergången i svenskan från ett system med tre genus (*han, hon, det*) till ett system med två genus (*den, det*). Denna förändring har tidigare beskrivits av Esaias Tegnér d.y. i hans klassiska *Om genus i svenskan*; Davidson kan nu med kvantitativa metoder baserade på omfattande excerperingar från perioden 1500–1900 visa att

Tegnér's beskrivning i huvudsak är riktig. Det framgår av undersökningen att genuskiftet inleddes inom den officiella prosan omkring år 1500, och att *den*-genus redan på 1600-talet dominerar inom denna genre. Den religiösa genren bevarar *han/hon* längre än övriga genrer, men vid mitten av 1800-talet, då *den*-genus uppnått 90-procentig dominans, är skillnaderna mellan genrererna utjämnade. Davidson kan konstatera att allmänt arkaistiska strömningar vid 1800-talets mitt tillfälligt bromsar utvecklingen, men vid sekelskiftet 1900 har *den* helt trängt ut *han/hon*.

Davidson har i sin undersökning också påvisat hur olika språkliga variabler visar samband med genuskiftet. Så finner han t.ex. att ursprungliga femininer bättre bevarar sitt genus än ursprungliga maskuliner; det samma gäller vanliga och korta ord. Konkreta, vanliga, agerande och välbekanta substantiv pronominaliseras oftare med *han/hon* än abstrakta, ovanliga, passiva och relativt obekanta substantiv.

C. P.

Inger Döhl, Tåkt, vall och kya. Ord för inhägnade områden vid fåbodar i Övre Dalarna. 142 s. Uppsala 1990 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 26.) ISBN 91-506-0808-8. ISSN 0083-4661. Orden *tåkt, vall* och *kya* hör hemma bl.a. i den gamla fåbodkulturen. Inger Döhl har företagit en semantisk och ordgeografisk djupundersökning av dessa ord inom dalmålsområdet, d.v.s. i bygderna vid och kring Dalälven ovanför de båda älvgrenarnas sammanflöde (socknarna Särna och Idre undantagna). I tre korta kapitel ger hon till att börja med en översikt över ordens förekomst och användning i de nordiska fornspråken och i nutida dialekter utanför dalmålsområdet. I kapitel 5, som omfattar större delen av boken (s. 34–113), behandlar hon de tre ordens betydelser inom dalmålsområdet, socken för socken – det blir 21 avsnitt. Kapitlet kan betraktas som en utförlig materialredovisning, stundom mycket detaljerad, vilket berättigas av den stora dialektsplittringen inom undersökningsområdet. Avhandlingen är alltså till större delen deskriptiv. Ett värdefullt ordmaterial har sammanförts och gjorts tillgängligt. I ett slutkapitel redogör förf. för de dialektgeografiska iakttagelser i materialet som kan göras och för de slutsatser om betydelseförändringar man kan dra. Sålunda visar hon t.ex. att det inhägnade fåbodområdet i allmänhet kallas *tåkt* utom inom ett slutet område i Västerdalarna, där man säger *vall*. Avhandlingen lämnar en del goda bidrag till kunskapen om inomdalsk dialektgeografi, ibland ställda i relation till utomspråkliga faktorer. En av bl.a. Olle Veirulf framförd tanke om ett samband mellan fåbodar och platser för myrilmståkt underbygger förf. språkligt. Tyvärr behandlas begreppet 'fägata', som ju också betecknar ett slags inhägnat område, endast mycket kortfattat i en exkurs.

S. F.

Ulla Ekvall, Gotländska växtnamn. Tradition och förnyelse i ett lokalt växtnamnsskick. 205 s. Stockholm 1990 (Almqvist & Wiksell International). (Acta

Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series. 19.) ISBN 91-22-01375-X. ISSN 0562-1097. Huvudmaterialet i denna studie över dialektala växttermer utgöres av Mathias Klintbergs 1916 påbörjade systematiskt insamlade förteckning över beteckningar på c:a 200 växter i fr.a. socknarna Lau och När. Av beteckningarna undersöks endast de på fanerogamer och kärllkryptogamer; ord för mossor, alger, lavar och svampar har uteslutits. Förändringar och kontinuitet studeras med hjälp av äldre källor från 1700-talets början och fram till Klintbergs egen tid; givetvis spelar de gotländska växtbeteckningarna hos Linné (1741 och 1745) en viktig roll. Av tidsskäl har det sannolikt givande material som utgöres av främst gamla ägo- och naturnamn inte utnyttjats. Inledningskapitlet ger sedvanlig information om syfte och terminologi. Det andra kapitlet består av en forskningsöversikt och det tredje väsentligen av uppgifter om materialet. Kapitel 4 har titeln *Folkelig växtkunskap i Lau och När* och diskuterar bl.a. hur många växter (enligt botanikens, inte allmogens taxonomi) som fick egna termer, vilken betydelse växtens egenskaper – nyttiga, skadliga, andra – har haft för detta samt trädgårdsskötselns och skolundervisningens roll. Kontinuiteten i växtbeteckningsskicket diskuteras i kapitel 5; det visar sig att c:a 130 termer för 120 olika växter kan ha traderats sedan 1700-talet och fram till början av 1900-talet. Som väntat syftar åtskilliga av orden på nyttiga växter, men också inomspråkliga faktorer som emotiva konnotationer eller möjligheten till associationer, t.ex. genom metaforer, tycks ha spelat en stor roll. I det sjätte kapitlet dryftas inflytandet från riksspråket, och i det sjunde tas folkelig variation och förnyelse upp; bl.a. belyses materialet med hjälp av B. Berlins och andras tankar om folkliga universella nomenklatur- och klassifikationsprinciper. I bilagor förtecknas bl.a. de undersökta växtbeteckningarna, med en konstruerad riksspråksform och Klintbergs egen dialektalt präglade form samt översättning med hjälp av det vedertagna riksspråkliga ordet.

B. P.

Hugo Enström och Sven Söderström, Enångersmålet. Ordlista över en dialekt i Hälsingland. 123 s. Uppsala 1990 (Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. A:16.) ISBN 91-85540-50-1. ISSN 0348-4475. Enånger är en kustsocken mellan Hudiksvall och Söderhamn. Den ordbok över Enångersmålet som Hugo Enström och Sven Söderström har givit ut bygger på den förres ordsamling, sammanställd under åren 1981–86. Hugo Enström, född 1924, har djupa rötter i Enånger. Många av orden i samlingen härrör från hans farfar, född 1843, död 1936. Sven Söderström har kompletterat Enströms ordsamling genom att ur inspelade samtal med denne dra ut ord och fraser, former och betydelser som saknas i ordsamlingen – ett utmärkt tillvägagångssätt. Söderström har svarat för den vetenskapliga bearbetningen, för inledningen och för ordartiklarnas uppställning. Enström har levererat materialet och godkänt det slutliga innehållet. Ett sådant tillvägagångssätt borgar för ett pålitligt resultat.

Ordartiklarna är korta och koncisa. Ordens uttal återges på ett för lekmannen läsbart och för fackmannen tillräckligt upplysande sätt. Det är ingen omfångsrik ordbok – den kallas ordlista i titeln – men den fyller en uppgift och en plats. Den är nämligen den enda lätt tillgängliga – och samtidigt lättillgängliga – dialektordbok som vi har från Hälsingland. S. F.

Gustaf Ericsson, Folklivet i Åkers och Rekarne härader. 2. Livet i helg och söcken. Utgiven av Magdalena Hellquist. XXXVI + 213 s. Uppsala 1990 (Dialekt- och folkminnesarkivet, Uppsala). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. B:18².) ISBN 91-85540-51-X. ISSN 0348-4483. I förra årets litteraturkrönika anmäldes denna utgåvas första del, som hade undertiteln "Arbete och redskap". Redan nu har andra delen kommit: "Livet i helg och söcken". Det är ett förnämligt initiativ som Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala har tagit med denna utgivning. Gustaf Ericsson ger nämligen i sina väldiga samlingar breda men samtidigt detaljrika skildringar av folklivet i en mellansvensk bygd för 150 år sedan. Utgivare är även denna gång Magdalena Hellquist. I denna del beskrivs olika hantverk – från kolning till vävning –, seder och bruk, dels kring årets högtider, dels kring milstolpar i livet – från dopet till begravningen –, vardagslivet i gårdarna, lekar och spel m.m.

I inledningen knyter Magdalena Hellquist an till vad hon skrev i del 1 genom att fortsätta en inventering av de tänkbara inspirationskällor som Gustaf Ericsson kan ha haft. Hon finner att han "följde med sin tids litteratur på ett sätt som man kanske inte skulle kunnat föreställa sig med vetskap om hans yttre förhållanden". Hon har vidare kunnat rekonstruera hans insamlingsverksamhet från 1860-talet fram till slutet av 1880-talet, då han inte längre orkade arbeta. Hon kommenterar slutligen utgåvas olika avsnitt, bl.a. den skådespelsskiss, Frieri, som är skriven på dialekt. Även denna del avslutas med en kommenterande ordlista och ett par register. – Utgåvor som denna av värdefullt urkundsmaterial, klokt redigerat och kuningt kommenterat, vill vi ha mera av från våra arkiv. S. F.

Sture Hast, Samuel Schultze och hans Svenskt Lexikon. 128 s. Lund 1990 (Lund University Press). (Skrifter utgivna av Vetenskapssocieteten i Lund. 83.) ISBN 91-7966-107-6. ISSN 0347-1772. Samuel Schultze (1698–1778) sysslade, vid sidan av sin verksamhet som tjänsteman vid bergverken i Falun och Bergskollegiet i Stockholm, med ett ordboksmanuskript i sex stora band på 6000 sidor, varav tre band är bevarade. Eftersom arbetet aldrig kom i tryck blev det helt utan betydelse för den senare utvecklingen inom svensk lexikografi. Som Hast visar måste ordboken, trots sina brister, betraktas som ett betydelsefullt steg framåt i svensk lexikografi. Förf. pekar på tre huvudorsaker till detta: Schultze ger genomgående svenska definitioner av orden, han förtecknar ett långt större ordförråd än någon av sina föregångare, och han visar med rikliga exempel hur orden används i hans samtids svenska. I

bilagorna till boken återges dels fem sidor från lexikonet i faksimil, dels brev och handlingar som belyser Schultzes försök att få sin ordbok utgiven. C. P.

Ritva Himanen, Kvinnliga ombudsmän och manliga sjuksköterskor. Titlar och yrkesbeteckningar i nusvensk dagspress. 136 s. Uppsala 1990 (Hallgren & Fallgren). ISBN 91-7382-664-2. I denna monografi undersöker Himanen vilka benämningar som används om män och kvinnor i modern svenska, dels genom en analys av hur kvinnor omtalas i tidningsspråk, dels genom en redovisning av hur några svenska försökspersoner uppger sig använda könsbundna och könsneutrala personbeteckningar om kvinnor. Boken inleds med ett kapitel om könsbundna distinktioner i andra språk än svenskan.

Materialet till dagspressundersökningen är hämtat dels från Press 65 och Press 76 (Språkdata), dels från Dagens Nyheters platsannonser från åren 1965 och 1984. För 1980-talet har materialet kompletterats dels med systematiskt insamlade andra språkprov från Dagens Nyheter än platsannonserna, dels med iakttagelser från andra dags- och kvällstidningar. Bland resultaten kan nämnas att förf. kan belägga en minskning av användningen av suffixavledda feminina personbeteckningar i tidningstexter från 1960-talet till 1970-talet: minskningen gäller främst titlar och hustrubeteckningar. Under samma period sker en viss ökning i bruket av neutrala beteckningar om kvinnor (så ökar t.ex. användningen av beteckningen *lärare* på bekostnad av den könsmarkerade formen *lärarinna*). Sammansättningar med *-kvinna* ökar under 70-talet och 80-talet och är under dessa perioder oftare yrkesrelaterade än på 1960-talet: förf. menar att detta avspeglar kvinnans ökade aktivitet i samhället. C. P.

Olle Josephson, Lars Melin, Tomas Oliv, Elevtext. Analyser av skoluppsatser från åk 1 till åk 9. 186 s. Lund 1990 (Studentlitteratur). ISBN 91-44-30261-4. Denna bok, som främst vänder sig till blivande modersmållärare, innehåller utförliga analyser av tolv barn- och ungdomstexter: tio av dem är skrivna av elever från årskurs 1 till årskurs 9 (pojkar och flickor, svaga och duktiga skribenter) medan de övriga två utgörs av ett barnbrev resp. ett kapitel i en barnbok. Boken inleds med ett femtio sidor långt avsnitt betitlat "Teoretiska utgångspunkter", där förf. systematiskt går igenom olika verktyg för textanalyserna och bl.a. tar upp frågor rörande språkets funktioner, textdisposition och textbindning, syntax, ordval och olika tecken. Efter analyserna följer ett kortare avsnitt där förf. sammanfattar sin syn på skrivmetodik i skolan. Bokens övergripande perspektiv är pedagogiskt och metodiskt, med huvudsyftet att visa hur grundskolläraren skall använda sina kunskaper om språk för att ge konkret hjälp åt eleverna att utveckla sitt skrivande. C. P.

Nils Jörgensen, Studier över textstrukturen i medeltida svensk historiografi. 187 s. Uppsala 1990 (Svenska fornskriftsällskapet). (Samlingar utgivna av

Svenska fornskriftsällskapet. Häft. 259, Bd 79.) ISSN 0347-5026. Materialet till föreliggande studie utgörs av medeltidens svenska historietexter, skrivna på svenska eller latin. I ett inledande kapitel ger förf. en presentation av de olika texterna och redovisar de stickprov han undersöker mera i detalj. Eftersom undersökningsperspektivet i första hand är textstrukturellt med tonvikt på funktionella aspekter och formellt språkliga aspekter behandlas mer i förbigående, kan förf. karakterisera den undersökta genren relativt oberoende av på vilket språk de enskilda bidragen är skrivna. De enheter som undersöks närmare med avseende på textuell funktion är satser, verbfraser, nominalfraser, adjektivfraser och adverbfraser.

Satserna i materialet klassificeras med avseende på deras relation till närmast föregående sats eller överordnade sats; huruvida satsen grammatiskt sett är huvudsats eller bisats är i detta sammanhang av underordnad betydelse. Förf. urskiljer kausativa, konditionala, finala, koncessiva, specificerande, additiva, anförande, rapportmarkerande och kommunikativa satser, vilkas funktion och distribution i de medeltida historietexterna beskrivs. Ett särskilt avsnitt ägnas åt styckeinledande satser, som skiljer sig från övriga satser i att de inte har någon omedelbar relation till någon speciell föregående sats. Ett mer grundläggande grammatiskt perspektiv lägger författaren på materialet i avsnittet om underordnade satser och fraser, men även här är det funktionella perspektivet klart märkbart.

Efter studien av materialets satser följer en genomgång av verbfraserna: förf. intresserar sig här för de olika innehåll som verbfraserna betecknar: handlingar, tillstånd och händelser. Huvuddelen av de historiska texternas verbfraser refererar till handlingar. I verbfrasavsnittet diskuterar förf. också tempus, modalitet, passiv, personböjning och ellips av verb. Också nominalfraserna får primärt en funktionell beskrivning: förf. tar här upp deras funktion som subjekt, agent, objekt och predikativ, och ägnar särskilda avsnitt åt nominalfraser med kausativ och specifiktativ funktion. Satsekvivalenta nominalfraser behandlas också, liksom olika kombinationer av nominal. Ett avslutande avsnitt ägnas åt nominalfrasernas formella uppbyggnad.

I två korta avsnitt beskriver förf. adjektivfraser och adverbfraser ur funktionellt perspektiv. I ett avslutande kapitel dras så trådarna samman: förf. ger här en klargörande karakteristik av de svenska medeltida historietexterna.

C. P.

Paavo Kettunen, De appellativa substantivens böjning i Överkalixmålet. VI + 216 s. Uppsala 1990 (Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 25.) ISBN 91-506-0789-8. ISSN 0083-4661. Paavo Kettunen har arbetat länge med Överkalixmålet – hans intresse för denna märkliga dialekt väcktes av professor Pierre Naert i Åbo – och han har bl.a. ett arbete om dialektens fonologi bakom sig. Det är huvudsakligen Carin Pihls material, insamlat ca 1919–1937, som han arbetar med i sin beskrivning av appellativernas böjning. Han har i fråga om metod sökt följa en modifierad strukturell linje

utan att "bara för modernismens skull försöka vara ultramodern". Hans undersökning är både synkron och diakron, och han har delat in den i två huvudavsnitt, ett synkront och ett diakront, men han påpekar att det, särskilt i den synkrona undersökningen, inte alltid har varit så lätt att strikt hålla fast vid det synkrona perspektivet.

Vanliga appellativer i den nutida dialekten uppvisar sex formkategorier: obest. sing. och plur., best. grundform i sing. och plur. samt best. dativ i sing. och plur. Därtill kommer i viss utsträckning en vokativ. Med utgångspunkt i rotmorfemens struktur urskiljs bland appellativerna fyra rotmorfemtyper. Apokope i långstaviga ord och förlust av tonaccent har omstrukturerat appellativernas morfologi mycket kraftigt. Av de fyra deklinationer som förf. urskiljer omfattas deklinationerna 1-3, vilka karaktäriseras som regelbundna, av en ansevärd majoritet av appellativerna, fördelade på alla tre genus. Maskuliner och femininer delas in i "starka" och "svaga", men fördelningen är inte den i övrig svenska normala. På grund av förlusten av tonaccent befinner sig de historiskt långstaviga svaga bland de "starka": *kniv* och *backe* böjs lika, liksom *lid* och *tunga*. De "svaga" undergrupperna omfattar i princip bara de historiskt kortstaviga svaga. Även deklination 4 är till mycket stor del präglad av den olikhet i behandlingen av långstaviga och kortstaviga som i så hög grad har gripit in i norrländsk morfologi men som väl i Överkalixmålet har satt de djupaste spåren.

Det finns ytterligare ett flertal böjningstyper, av vilka många behandlas i exkurser. Även om en mycket stor majoritet av appellativförrådet tillhör endast några få kategorier och därigenom är lättgripbar, blir den övriga mångfalden ibland lite svårgenomskådad, trots att förf. berömvärt modar sig att förtydliga i tabeller, översikter m.m. Man är tacksam för de talrika inslagen av diakroni i framställningen – även i det synkrona avsnittet. Det blir ofta lättare att få ett grepp om ett morfologiskt system, om man då och då får se det i ett diakront perspektiv. Ett litet påpekande blott. Sammanfattlet av obest. form i sing. och plur. förklarar, menar helt riktigt förf., att best. form i så utomordentligt stor utsträckning har övertagit den obestämda formens uppgifter. Men när förf. förknippar förloppet med det utbredda bruket av best. form i Norrland i övrigt, är detta bara till en del riktigt. Detta allmännorrländska bruk är av en speciell typ. Den väntar ännu på att bli undersökt.

Självklart är det ytterst värdefullt att vi nu har substantivböjningen i en av våra mest avvikande dialekter noggrant beskriven och behandlad. S. F.

Margareta Källskog, Attityd, interferens, genitivsyntax. Studier i nutida överkalixmål. 234 s. Uppsala 1990 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). Dialekten i Överkalix i norra Norrbotten är intressant från flera synpunkter, inte minst p.g.a. att de språkliga förhållanden i området är särpräglade: inom Överkalix talas förutom överkalixmål också finska och samiska. Belysningen av den interferens som kan förekomma i flerspråkiga personers överkalixmål är en av tre aspekter som tas upp i Margareta

Källskogs avhandling om dialekten i Överkalix; de andra aspekterna är användningen av och attityderna till dialekten, samt bruket av genitivattribut och omskrivningar för genitiv som uttryck för ägande i överkalixmålet. Ett återkommande tema i avhandlingen är frågan om huruvida överkalixmålet är på väg att dö ut: förf. jämför här med Dorians studie av språkdöd hos gaelictalande skottar.

Studiet av hur överkalixmålet används och vilka attityder de dialekttalande har till sin dialekt har förf. genomfört som en enkätundersökning: de utfrågade var dels elever i årskurs 7, 8 och 9 på grundskolans högstadium i Överkalix, dels föräldrarna till dessa elever. Undersökningen visar att dialektens ställning snabbt håller på att försvagas: förf. menar att överkalixmålet tycks vara på väg att dö ut, trots en medveten strävan hos vissa dialekttalande att försöka rädda dialekten.

Avhandlingens andra huvuddel rör interferenser i överkalixmålet. Materialet utgörs här av inspelningar av naturligt tal hos personer som också talar finska och/eller samiska. Förf. studerar interferenser på det fonologiska, morfologiska, syntaktiska och lexikala planet. Resultaten visar att interferenserna är få i överkalixmålet. Informanterna talar ett genuint överkalixmål, men deras antal minskar i rask takt.

Den tredje huvuddelen av avhandlingen rör frågan om hur man i överkalixmålet uttrycker ägande. Materialet till undersökningen är excerperat ur tidigare undersökningar om överkalixmålet och ur transkriberade inspelningar. Som förf. visar skiljer sig överkalixmålet om möjligheter att uttrycka ett ägandeförhållande från riksspråkets: i de flesta fall där rikssvenska kan ha genitiv måste överkalixmålet utnyttja omskrivning med prepositionsfras: genitiv verkar vara inskränkt till att beteckna någons gård, hem eller hushåll.

C. P.

Roger Källström, Kongruens i svenskan. V + 260 s. Göteborg 1990 (Göteborgs universitet, Institutionen för nordiska språk). Kongruensen i svenskans nominalfraser och predikatsfyllnad får en utförlig belysning i denna läsvärda avhandling. Förf., som har valt att studera svenskans kongruens mot en språktypologisk bakgrund, försöker ge svar på frågan om vilken information till mottagaren som de kongruensböjda formerna förmedlar. Efter ett inledande kapitel, där kongruensbegreppet avgränsas mot begreppet rektion och där förf. ger en översikt över kongruensen i ett språkjämförande perspektiv, följer en utförlig redovisning av svenskans kongruens kategorier och av hur kongruensen ter sig inom svenskans nominalfraser. Kongruens och inkongruens hos predikativ i svenskan (*Ärtorna är goda/Ärtor är gott*) behandlas i ett särskilt kapitel; huvuddelen av kapitlet ägnas åt den inkongruenta predikatsfyllnaden. Slutligen undersöker förf. den svenska kongruensen i ett typologiskt perspektiv och konstaterar att svenskans kongruens är av ett exceptionellt slag: det verkar vara ytterst ovanligt bland världens språk att ha både kongruens inom nominalfrasen och mellan subjektet och predikatsfyllnaden, utan att samtidigt ha kongruens mellan subjektet och det finita verbet.

Källströms avhandling är i många avseenden intressant läsning. Härtill bidrar inte minst det språktypologiska perspektivet samt de utförliga referatena av tidigare forskning rörande svenskans kongruens. C. P.

Svante Lagman, De stungna runorna. Användning och ljudvärden i runsvenska steninskrifter. 202 s. Uppsala 1990 (Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet). (Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 4.) ISBN 91-506-0840-1. ISSN 1100-1690. I den för två år sedan startade runologiska serien Runrön har redan fyra volymer kommit ut, av vilka de två senaste är doktorsavhandlingar. Den ena, Henrik Williams' om åsrunan, anmäls härintill. Den andra, den som skall presenteras här, behandlar de stungna runorna. Den nytändning som runologin tycks ha fått beror nog till stor del på möjligheterna till databehandling av det stora materialet men också på personliga engagemang.

Det är framför allt *i*-, *u*- och *k*-runorna som har stungits, och det är dem förf. undersöker under runsvensk tid. Andra stungna runor är under denna tid få och svårbedömda. De stungna runorna har inte förut behandlats utförligt. Förf. kan i sin forskningshistorik hänvisa till en sammanställning av Einar Haugen av de tidigare teorierna, och han framhåller som ett viktigt resultat hos denne, att det aldrig har funnits något "helstunget" runalfabet i vanliga inskrifter. Stingningen var snarare ett medel för ristarna att modifiera stavningen där det behövdes. Mot denna bakgrund anger förf. sitt syfte vara "att fastställa för vilka olika ljud de stungna runorna [...] har använts och hur ofta de förekommer" och vidare huruvida det föreligger någon regionalt, individuellt eller kronologiskt betingad variation ifråga om användningen. För att kunna uppnå sitt huvudsyfte måste han korrekt kunna analysera fram de stungna runornas ljudvärde, och han utgår därvid från att inskrifterna utgör "en direkt grafisk representation av en fonetisk analys". Han ansluter sig alltså här till Henrik Williams' uppfattning, som han till en början ställde sig skeptisk till – jag gör det nog fortfarande – nämligen att man inte bör räkna med några inslag av traditionell stavning i inskrifterna. Förf.:s strävan att bestämma runornas ljudvärde tvingar honom att ta ställning till en rad ljudhistoriska problem. Jag vill gärna framhålla, dels att han energiskt och oförskräckt tar itu med ljudhistoriska följeslagare från Axel Kocks dagar, dels att han i flera fall lämnar fina bidrag till runsvenskans beskrivning. Om vi verkligen kan lita på att det alltid är det egna uttalet ristaren återger, har vi fått dels en del ljudövergångar bättre tidfästa, t.ex. affriceringen av *g* och *k* och övergången av tryckstarkt *e* till *æ*, dels vissa ordformers utbredning belyst, t.ex. labialiserat *øftür* 'efter'.

I de tre kapitel som förf. ägnar åt de olika stungna runorna konstaterar han bl.a. att dessa oftare används för att beteckna ljud som ligger längre ifrån resp. ursprungrunas grundvärde: stungen *i*-runa avser oftare *ä*-ljud än *e*-ljud, stungen *k*-runa oftare frikativt *g* än klusilt. Sju kända runristares bruk av stungna runor behandlas, och det konstateras att detta växlar dem emel-

lan. Vidare undersöker förf. dels den geografiska fördelningen av de stungna runorna, vilken visar sig vara rätt ojämn, dels kronologin. I det senare kapitlet utfärdar förf. en – högst motiverad – varning mot att använda de stungna runorna som ett dateringsinstrument. – Det är en tilltalande bok, lättläst och klar. De många runbeläggen registreras på ett praktiskt sätt i bilagor. S. F.

Hanna Lehti-Eklund, Från adverb till markör i text. Studier i semantisk-syntaktisk utveckling i äldre svenska. XV + 278 s. Helsingfors 1990 (Svenska litteratursällskapet i Finland). (Humanistiska avhandlingar. 4.) ISBN 951-9018-59-X. ISSN 0357-4016 (Humanistiska avhandlingar). ISSN 0039-6842 (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland). Under 1600- och 1700-talen växer den moderna svenskan fram, och språkutvecklingen under dessa århundraden har det senaste decenniet varit föremål för livligt intresse, främst från syntaktiskt håll. I den här recenserade avhandlingen visar Hanna Lehti-Eklund att det också sker viktiga semantiska förändringar under denna tid. I ett fylligt material av privata brev och dagböcker studerar förf. betydelseutvecklingen hos adverbena *emellertid*, *således*, *alltså*, *eljest*, *annars*, *dessutan* och *dessutom*. Resultatet av undersökningen visar klart att dessa adverb under 1600- och 1700-talet utvecklas från propositionella adverb, d.v.s. adverb som bestämmer satsens proposition, till konjunktionella eller konnektiva adverb, d.v.s. adverb som förbinder olika propositioner och längre textsekvenser utan att själva semantiskt ingå i dessa. Som Lehti-Eklund visar i sin noggranna genomgång av de olika adverbena utvecklar dessa också en pragmatisk eller metatextuell betydelse. Hon berör också frågan om i vilken mån de undersökta orden grammatikaliseras.

I ett kort men intressant avsnitt diskuterar Lehti-Eklund de kriterier hon använt för att finna fram till en teoretisk ram för undersökningen. Målet har varit att finna en medelväg mellan kravet att generalisera så mycket som möjligt och att beakta varje detalj i materialet. Förf. finner denna medelväg genom att kombinera den funktionella grammatiken och dess teori om prototyper (Givón) med lexikal semantik (Lakoff & Brugman) och pragmatiska inferenser (Grice, Levinson).

Det är en mycket givande studie av grammatiska markörer som Lehti-Eklund har publicerat. Det vore intressant om förf. själv eller andra forskare närmare undersökte den teoretiska ramens bärighet genom att studera utvecklingen av andra grammatiska markörer, t.ex. prepositionerna. C. P.

Sven-Göran Malmgren, Adjektiviska funktioner i svenskan. II + 231 s. Göteborg 1990 (Acta Universitatis Gothoburgensis). (Nordistica Gothoburgensia. 13.) ISBN 91-7346-206-3. ISSN 0078-1134. Sven-Göran Malmgrens doktorsavhandling *Adjektiviska funktioner i svenskan* utkom i en stencilrad upplaga 1984 och ventilerades samma år vid Göteborgs universitet. Stencilupplagan anmäldes i ANF:s litteraturkrönika i band 100 (s. 186). Nu föreligger en

tryckt version av avhandlingen: det framgår av författarens förord att det endast är smärre justeringar som skiljer den tryckta versionen från disputationssupplagan.

C. P.

Veikko Muittari, Om nödvändighetsbetecknande modalverb i finskspråkiga abiturienters inläraarsvenska. 251 s. Jyväskylä 1990 (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet, nr 7). ISBN 951-680-392-X. ISSN 0357-394X. Syftet med denna intressanta och pedagogiskt värdefulla undersökning är att beskriva det lexikala fältet nödvändighetsbetecknande modalverb i finskspråkiga abiturienters inläraarsvenska och ta reda på hur inläraarsvenskan avviker från infödda svenskers språk. De verb som studeras är *bör*, *borde*, *måste*, *skall* och *skulle*. Undersökningen baserar sig på ett material av 999 uppsatser med ca 190.000 löpord. Efter en presentation av modern forskning rörande andraspråk och inläraarspråk och en översikt över undersökningsmaterialet och olika undersökningsmetoder behandlar förf. i ett särskilt kapitel kortfattat det modala begreppet nödvändighet och de verb som används för att uttrycka denna betydelsekategori, både i svenskan och i finskan. Huvuddelen av boken utgörs av en redovisning av de avvikelser mellan inläraarsvenskan och målsvenskan som förf. funnit. Han urskiljer dels skillnader med avseende på frekvensen av de olika modalverben, dels skillnader som innebär brott mot målspråkets norm. Bland de viktigaste frekvensskillnaderna kan nämnas att abiturienterna kraftigt överanvänder *måste*, medan *bör* och *skall* är underrepresenterade. Normfelen uppträder särskilt ofta vid *bör* och *skall*. De viktigaste resultaten sammanfattas i ett avslutande kapitel, och förf. ger här också vissa anvisningar om hur avståndet mellan abiturientens inläraarsvenska och målspråket bör kunna minskas.

C. P.

Anette Olsson, Sälspjutet. Beteckningar inom det bottniska området och Östersjön. 59 s. Umeå 1990 (Center for Arctic Cultural Research, Umeå university). (Research reports. Nr 17.) ISSN 0283-9717. Ännu en rapport från projektet "Säljägarkulturen inom det bottniska området" föreligger nu. (En anmäldes förra året.) Materialet är datamaskinellt behandlat inom den dialektgeografiska databasen i Umeå. Förf.:s syfte har varit att undersöka de olika termerna för sälspjutet för att se om några dialektgeografiska samband finns. Det är fråga om ett tiotal beteckningar som behandlas ur olika synpunkter: ordens utbredning, form och etymologi samt de betecknade redskapens utseende och funktion. Rapporten är försedd med enkla men instruktiva illustrationer av olika slags spjut, och den innehåller nio utbredningskartor. – En rapport av det här slaget är av naturliga skäl inte i alla avseenden genomarbetad. Det finns också en del tekniska ofullkomligheter: materialredovisningarna är starkt förminskade och därför svårästa, kartorna visserligen klart informativa men handritade och inte så vackra. Arbetet är emellertid väl värt att – efter bearbetning och viss fördjupning – publiceras, kanske i en kommande samlingsvolym om säljägarkulturen.

S. F.

Om växtnamn. Tio föredrag vid växtnamnssymposiet i Umeå den 6–7 december 1988. Utgivna av Sigurd Fries. 181 s. Umeå 1990 (Nordsvenska. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet. 6.) ISBN 91-7174-451-7. ISSN 1282-7182. I det i boktiteln ovan omnämnda "minisymposiet" deltog ett tiotal experter. Här publiceras de föredrag som presenterades, jämte diskussionsreferat. Inledningsvis diskuterar symposierapportens redaktör, professor Sigurd Fries, lämpligheten i att skilja mellan *växtnamn* och *växtbeteckning*. I polemik mot åtskilliga andra namnforskare menar han att *namn* inte ens i vetenskapligt bruk behöver inskränkas till att betyda 'egennamn'. I övrigt behandlas skiftande ämnen: växtbeteckningsvariation i ett gotländskt sockenmål (Ulla Ekvall), gulmåra i litteratur och tradition (Inger Larsson), affektiva beteckningar på stagg (Margareta Svahn), *maskros* och *smäre* (Mats Rydén respektive Jan Nilsson), svenska och norska ord för mjölkörten (Lars-Erik Edlund), växtbeteckningen *dylla* (Lennart Elmevik), finska växtbeteckningar med anknytning till grannländerna (Viljo Erkamo) samt norsk folkbotanik i sju decennier (Ove Arbo Høeg). I en slutdiskussion dryftas dels hur en ordbok över folkliga växtbeteckningar lämpligen bör se ut, dels vilka forskningsuppgifter inom ämnesområdet som kan anses som mest angelägna.

B. P.

Phonum 1. Papers from FONETIK-90. The Fourth Swedish Phonetic Conference. Held in Umeå–Lövånger, May 30–31 and June 1, 1990. Edited by Eva Strangert and Peter Czigler. 136 s. Umeå 1990 (Reports from the Department of Phonetics, University of Umeå). ISSN 1101-2714. I detta det första numret av PHONUM publiceras 31 av de 33 föredragen vid den fjärde svenska fonetikkonferensen, som hölls i Umeå i månadsskiftet maj/juni 1990; flera av bidragen presenterar pågående arbeten. Bland de många föredragen kan nämnas Engstrands, Landbergs och Roug-Hellichius' undersökning av när svenska barn tillägnar sig accent 2, Bruces och Touatis auditiva och akustiska analys av prosodin i svenska och franska dialoger, och Foldviks översikt över hur dorsalt *r* har utbredd sig i norskan under 1900-talet.

C. P.

På väg mot ett nytt språk. Rapport från ASLA:s höstsymposium, Linköping, 9–10 november 1989. Utgiven av Viveka Adelswärd och Norman F. Davies. 221 s. Uppsala 1990 (ASLA, Svenska föreningen för tillämpad språkvetenskap). ISBN 91-87884-02-X. ISSN 1100-5629. Denna rapport från 1989 års ASLA-symposium inleds med Åke Vibergs fylliga översikt över den senaste tidens forskning om språkinlärningsprocessen och dess eventuella följder för språkundervisningen. Rapporten i övrigt innehåller tolv uppsatser.

Tre uppsatser behandlar inlärningsprocessen. Inge Bartning undersöker svenska universitetsstuderaendes utveckling i franska, Björn Hammarberg studerar inlärares uttalslösningar inför ett delvis nytt ljudsystem, och Suzanne Schlyter försöker fastställa om det svagare språket hos naturligt tvåspråkiga barn mest liknar ett första eller ett andra språk.

Åtta uppsatser behandlar undervisningsprocessen. Gunnar Tingbjörn studerar i sitt bidrag hur språkämnen behandlas i grundskolans läroplan. Fyra bidrag, författade av Elsie Wijk-Andersson, Lisa Washburn, Rigmor Eriksson och Eie Ericsson & Dieter Krohn, presenterar delvis nya program för att uppfylla läroplanens krav. Karin Aijmer visar i sin studie av läroboksdialoger att talspråksforskningen ännu så länge har satt få spår i skolböckerna, och Christian Hecht och Maria Kroes-Hecht presenterar i sina rapporter resultat från ett projekt som söker utnyttja likheter mellan svenska och tyska ord i ordförståelseträning.

Volymen avslutas med en uppsats inom området språkplanering, där Jacob Mey tar upp frågan om vems språk vi egentligen lär ut. C. P.

Irma Sorvali, Studier i översättningsvetenskap. 288 s. Uleåborg 1990 (Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet). ISBN 951-42-2995-9.

Denna redogörelse för forskning runt översättning i dess olika former riktar sig främst till studenter och lärare i kurser i översättning på universitetsnivå. Förf. presenterar först översättningsvetenskapen, diskuterar därpå terminologiska problem och ger sedan exempel på analys av översättningar. Ett särskilt kapitel behandlar översättaren och hans person/personlighet, ett annat de speciella problem som är förknippade med tolkning, ett tredje tolkning till teckenspråk. I ett längre avsnitt belyses frågor angående undervisning i översättning och tolkning på olika nivåer. Slutligen behandlar förf. några enskilda företeelser som förtjänar att diskuteras i översättningsteoretiska sammanhang. Hon skriver om problem vid översättning av färgord och andra ord för sinnesförmåelser, och ägnar ett avsnitt åt översättning av humor. En fyllig litteraturlista, ett namn- och sakregister avslutar boken.

Irma Sorvali har i olika sammanhang under åttiotalet arbetat med att sprida kunskap om forskning runt översättning. Det här anmälda verket har goda möjligheter att bli ett standardverk vid svenskspråkiga kurser i ämnet översättning. C. P.

Svenskan i Finland. SiF rapport 1. Seminariet i Tammerfors 12–13 oktober 1989. Utgiven av Kristina Nikula och Antti J. Pitkänen. 242 s. Tammerfors 1990 (Skrifter utgivna av institutionen för filologi II vid Tammerfors universitet, Nordisk filologi, nr. 14). ISBN 951-44-2691-6. ISSN 0357-5012. I denna rapport från den första sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland, hållen i Tammerfors i oktober 1989, publiceras dels Els Oksaars plenarföreläsning över ämnet "Språket i sociokulturell kontext", dels tio av de tretton föredragen vid sammankomsten. Volymens utan jämförelse längsta bidrag (ca 50 s.), författat av Kari Leinonen, Veijo Vihanta och Antti Pitkänen, behandlar rytmen i finlandssvenska och sverigesvenska. Bland de andra uppsatserna märks en studie av Kristina Nikula om finlandssvenskans roll i allmänsvenska ordböcker och Marketta Sundmans rapport från projektet Tvåspråkighet i skolan. Helena Solstrand-Pipping ger en värdefull biblio-

grafisk översikt över studiet av finlandssvenskan under perioden 1868–1989. I rapporten ingår också en översikt över pågående och planerad forskning i svenskan i Finland vid finländska universitet, en förteckning över forskare i svenskan i Finland och en alfabetisk förteckning för forskningstemata. C. P.

Svenskans beskrivning 17. Förhandlingar vid Sjuttonde sammankomsten för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning. Åbo den 18–19 maj 1989. Utgivna av Erik Andersson och Marketta Sundman. 433 s. Åbo 1990 (Åbo Akademis Förlag). ISBN 951-9498-76-1. Sjuttonde sammankomsten för svenskans beskrivning (1989) lockade 40 föredrag, varav fyra plenarföredrag. Tre plenarföredrag och trettioett sektionsföredrag är samlade i denna volym.

De tre plenarföredragen behandlar i tur och ordning Svenskan som minoritetsspråk i Finland i ett jämförande perspektiv (Erik Allardt), Uppmaningarnas syntax och direktiva satsers betydelse (Staffan Hellberg) och Samtalets praktik och talspråkets grammatik (Per Linell). Bland de många sektionsföredragen finns flera intressanta bidrag, som tillsammans ger en god bild av hur mångfasetterad den moderna språkvetenskapen är. Läsarens egna preferenser får avgöra vad som för honom eller henne är av störst intresse: bland många intressanta uppsatser vill krönikören gärna fästa uppmärksamheten på Judith Chrystals och Mats Erikssons analys av innehållsobjekt i svenskan, Marianne Nordmans studie av metaforer i facktext och Åke Vibergs försök att teckna svenskans lexikala profil.

C. P.

Peter af Trampe, Språkbrukaren och orden. 126 s. Lund 1990 (Studentlitteratur). ISBN 91-44-30831-0. Denna tilltalande introduktion till elementär ordsemantik vänder sig främst till studerande på grundnivå i allmän språkvetenskap och nordiska språk. Förf. poängterar i förordet att den inte gör några anspråk på att vara en fullgången lärobok i semantik; syftet är snarare att sätta in en del grundläggande fakta och begrepp i ett intresseväckande sammanhang.

Förf. inleder sin bok med att presentera några grundläggande egenskaper hos mänskligt språk och övergår sedan till att beskriva begreppet betydelse i allmänhet och visa på några olika typer av betydelse. Han tar därpå upp relationer mellan ord, främst betydelserelationer som synonymi, hyponymi o. dyl. Ett särskilt kapitel ägnas åt olika metoder att komma åt ords betydelser. Frågan om hur betydelse skall representeras får ett eget kapitel: förf. går här igenom verbala definitioner, nätverk, komponentanalys och prototyper. Följande kapitel tar upp beskrivningen av hela satsers betydelse: förf. introducerar här bl.a. propositionsbegreppet och semantiska roller. Kapitlet avslutas med en längre genomgång av hur man använder ord för att referera till verkligheten. Efter ett kapitel där förf. sätter in språket i dess kommunikativa sammanhang (här behandlas bl.a. talhandlingar, kontextens roll, samarbetsprincipen och normer) följer ett avslutande kapitel där förf. samman-

fattar en del av de tidigare resonemangen. Boken avslutas med ett namn- och sakregister.

Det har länge saknats en elementär och modern lärobok i semantik på svenska. Peter af Trampes bok har alla förutsättningar att fylla denna lucka.
C. P.

Henrik Williams, Åsrunan. Användning och ljudvärde i runsvenska steninskrifter. 214 s. Uppsala 1990 (Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet). (Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 3.) ISBN 91-506-0807-X. ISSN 1100-1690. Den så kallade åsrunan, þ, har av tradition spelat en viktig roll vid dateringen av svenska runstenar. I tidigare inskrifter betecknar den nasalt *a*, i senare inskrifter *o*. I denna välskrivna och intressanta avhandling, som också är en rapport från projektet *De vikingatida runinskrifternas kronologi* vid Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, undersöker förf. dels åsrunans värde som dateringsmedel, dels dess användning av olika ristare och i olika trakter. För att kunna fastställa runans roll vid runstensdateringar undersöker han samtliga drygt 1700 belägg på åsrunan i runsvenska steninskrifter och söker bestämma det fonetiska och fonematiska värdet för varje enskilt belägg på runan. Resultatet av denna noggrant genomförda undersökning visar klart att åsrunan varken kan användas som ett instrument för absolut datering eller som ett medel för relativ datering.

Studiet av det regionala och individuella bruket av åsrunan får mindre plats i avhandlingen än undersökningen av runans roll som dateringsinstrument. Även här är resultaten intressanta och delvis stridande mot tidigare uppfattningar: bl.a. kan förf. visa att runristarna varit konsekventa i sitt bruk av runan för antingen rundad eller orundad vokal, och att det främst är i personnamn som runan uppträder med ett för en ristare avvikande ljudvärde.
C. P.

*

Allan Rostvik den 22 mars 1990. En hyllningsskrift. With English summaries. XX + 140 s. Uppsala 1990 (Ortnamnsarkivet i Uppsala). ISBN 91-7970-966-4. Den nu avgångne chefen för Ortnamnsarkivet i Uppsala, docent Allan Rostvik, fyllde sextio år 1990 och firades på vederbörligt sätt med en festskrift där kolleger och vänner medarbetar. Beroende på en alfabetisk slump kommer ett av de viktigaste bidragen först: Torsten Anderssons *Aktuella frågor inom nordisk namnforskning*. Bland övriga ämnen som behandlas kan nämnas önamnet *Dillö* (Lennart Elmevik), sockennamnen *Ösmo* och *Udenäs* (Lars Hellberg respektive Eva Nyman), personbinamn (Eva Brylla och Svante Strandberg), ägonamnsbeteckningen *spjäll* (Mats Wahlberg), fågelbeteckningar (Lars-Gunnar Larsson) och namnvård (Leif Nilsson). Samtliga bidrag är gedigna och intresseväckande; Allan Rostvik är att gratulera till en välförtjänt hyllningsskrift.
B. P.

Stefan Brink, Sockenbildning och sockennamn. Studier i äldre territoriell indelning i Norden. 449 s. Uppsala 1990 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi. LVII. Studier till en svensk ortnamnsatlas utgivna av Thorsten Andersson. 14.) ISBN 91-85352-17-9. ISSN 0065-0897. De nordiska socknarnas uppkomst och namn har tidigare inte blivit föremål för en samlad analys, och de framställningar som finns i ämnet i handböcker och andra översiktsverk har därför oftast karaktären av kvalificerade gissningar. Med Stefan Brinks monumentala avhandling har vårt vetande om de nordiska ortnamnen fått ett viktigt tillskott. Författaren ger en bred, ibland kanske alltför bred bakgrund till huvudämnet och börjar med att behandla kristendomens införande och bakgrund till sockenbildningen i Sverige, där bl.a. sambandet mellan det sakrala kungadömet och sveaväldets motstånd mot kristendomen berörs. I det andra huvudavsnittet skildras sockenbildningen i Norden. Det tredje är betitlat *Sockennamnen* och mynnar ut i en översikt över olika sockennamntypers regionala fördelning i Norden. Det framgår att primära sockennamn genomgående är sällsynta, likaså kyrkplatsnamn, och att den viktigaste skiljegränsen går mellan sådana sekundära sockennamn som övertar ett äldre bygdenamn och sådana som övertar ett by- eller gårdnamn. För Sveriges vidkommande gäller i stort att den senare namntypen dominerar i söder och den förra i norr. Anledningen till skillnaden förklaras, sannolikt riktigt, med att de små naturligt framvuxna bygder som har funnits i Götaland ofta har lämnat sina namn inte till socknarna utan till häraderna (ett undantag måste dock göras för vissa häradar i södra och sydvästra Skåne, som uppenbarligen är artificiella skapelser och inte gamla bygder). I det perifera Svealand och i Norrland fanns ingen gammal häradsinstitution, och där kunde kyrkan överta de självvuxna bygderna som sockenenhet.

Det fjärde huvudavsnittet ägnas åt kristnandet och sockenbildningen i Hälsingland. I ett mycket omfattande delavsnitt behandlas de hälsingska sockennamnen. Författaren, som i sin tidigare produktion fr.a. har dokumenterat sig som specialist på relationen bebyggelsenamn och bebyggelsehistoria, framträder här som en fullfjädrad etymolog, med ett imponerande handlag med både de sakliga och språkliga sidorna av problemen.

Stefan Brinks avhandling kommer för överskådlig framtid att vara standardarbetet om de svenska socknarna och deras namn. B. P.

Finnish Onomastics/Namenkunde in Finnland. Edited by Heikki Leskinen and Eero Kiviniemi. 140 s. Helsinki 1990 (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura/Finnish Literature Society). (Studia Fennica/Review of Finnish Linguistics and Ethnology. 34.) ISBN 951-717-605-8. ISSN 0085-6835. Den ytterst livaktiga finländska namnforskningen framträder här inför internationell publik med en mycket givande skrift om sin verksamhet. Eeva Maria Närhi inleder med att presentera de finska namnarkiven (motsvarande finlandssvenska arkiv får ett kortfattat omnämnande i Lars Huldéns nedan nämnda bidrag). Eero Kiviniemi ger i bokens kanske viktigaste uppsats en översikt över "Die

lexikalischen Grundzüge der finnischen Ortsnamen", och Ritva Liisa Pitkänen diskuterar landhöjningen som en metod att datera naturnamn. Saulo Kepsu undersöker i en närstudie namnlandskap och namnsystem i byn Kepsu, medan Laila Lehikoinen ger en kortfattad men givande översikt över inbyggarnamn i gård- och bynamn. Alpo Räisänen bidrag har titeln *Zur Entstehung des Namengutes in der Einöde Kainuus*. Svenska namn i Finland behandlas av Lars Huldén (*Place-names and onomastics in the Swedish-speaking areas of Finland*), Kurt Zilliacus (*The Place-Names in "The Skerries"*) och Marianne Blomqvist (*Swedish Family Names in Finland*).

Som synes har personnamnen fått en något styvmoderlig behandling i boken, vilket rimligen återspeglar den finländska onomastikens intresseinriktning.

B. P.

"Finska skären". *Studier i åboländsk kulturhistoria utgivna av Konstsamfundet till dess 50-årsjubileum 1990. 379 s. Helsingfors 1990 (Föreningen Konstsamfundets publikationsserie. VII.) ISBN 951-95948-0-9*. Denna bok har kommit till på initiativ av den finlandssvenske ortnamnsexperten Kurt Zilliacus, som också står som dess redaktör. I inledningen upplyser han att det i titeln citerade "Finska skären" är den äldsta kända benämningen på Åbolands skärgård och härrör från en tid då *Finland* var beteckningen bara på det område som nu kallas *Egentliga Finland*. Arbetet har fem huvudavdelningar av lika många författare. Tapani Tuovinen redogör för områdets fornfynd och hur dessa skall tolkas; det visar sig att jordbruket i skärgården har 3000–4000 år gamla anor. Till ett liknande resultat kommer Irmeli Vuorela på pollenanalytisk väg. Eljas Orrman tecknar från historikerns perspektiv den svenska bebyggelsens historia från tidigast mitten av 1100-talet och framåt. Av störst intresse för ANF:s läsare är dock de två namnvetenskapliga bidragen. Ritva Liisa Pitkänen har tidigare i sin doktorsavhandling (*Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö*, 1985) undersökt de finska lånenamnen i området och redogör här för sin undersökning, med förnyad prövning av resultaten, vilka dock till största delen ännu står sig. Det innebär att de ursprungligen finska namnen i skärgården beror på att det här och var har funnits en mer eller mindre fast finsk bosättning där när den svenska kolonisationen inleddes. De äldsta namnen har kommit till i början av 1100-talet eller under de föregående århundradena och avser namn på öar och vikar samt andra naturlokaler. Det andra namnvetenskapliga avsnittet är författat av bokens redaktör. Zilliacus kan liksom Pitkänen bygga sin auktoritativa framställning på tidigare forskningar, senast dokumenterade i boken *Skärgårdsnamn* (1989; anmäld i ANF 105 (1990):227). Hans bidrag delas upp i två huvudavdelningar, en rubricerad *Skärgårdarnas namn* och en med titeln *Namn i byarna*. I ett kortare avslutande avsnitt, *Några namnhistoriska hypoteser*, ger han sin syn på hur namnvariationen kan sättas i samband med gamla kulturgränser och olika kolonisationsvägar.

Boken är rikt illustrerad med vältagna foton i färg och svartvitt och med utomordentligt informativa kartor.

B. P.

Göran Hallberg, Ortnamn i Blekinge. 220 s. [Stockholm] 1990 (AWE/Gebbers). ISBN 91-1-893132-4. Göran Hallbergs bok ingår i den s.k. Landskapsserien, som består av översiktsskildringar av olika landskaps ortnamn (de första delarna är tyvärr sedan länge utgångna genom att förlaget har realiserat dem). Förf. har tidigare medverkat med ett arbete om Småland och ett om Öland. Hans nya bok är en av de bästa i serien, med en komprimerad men ändå inte svårläst framställning som medger en mycket stor mängd tolkningar av olika slags namn: bebyggelsenamn, ägonamn, naturnamn. Bebyggelsenamnen indelas implicit i primära och sekundära, och de primära grupperas sedan som naturligt är efter huvudleden (*-sta(d)*, *-inge*, *-by* etc.), medan de sekundära indelas i sex grupper efter vad huvudleden betecknar: äga eller hägnad; höjd; vattendrag eller vattensamling; våtmark; vegetation; strandlokal (därefter kommer en ofrånkomlig grupp med övriga namn). Ägonamnen behandlas relativt kortfattat, medan naturnamnen får en ingående skildring på närmare sextio sidor.

Boken anmäles utförligt av professor Sven Benson i Sydsvenska Ortnamnssällskapets årsskrift 1991. B. P.

Gunilla Harling-Kranck, Namn på åkrar, ängar och hagar. 384 s. Helsingfors 1990 (Svenska litteratursällskapet i Finland). (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Nr 565.) ISBN 951-9018-64-6. ISSN 0039-6842. Föreliggande arbete, en doktorsavhandling, är en delundersökning inom det 1989 startade projektet *Finlands svenska ortnamn*, i vilket tidigare har utkommit Kurt Zilliacus' *Skärgårdsnamn* (anmäld i ANF 105 (1990):227). Här undersöks de finlandssvenska ägonamnen, huvudsakligen de primära och sådana "med huvudleder av allmän eller egenskapsbeskrivande art", medan de sekundära behandlas översiktligt, med inriktning på namn med de högst frekventa huvudlederna (*-mosse*, *-kärr*, *-lid*, *-myra*). I sin inledning ger Harling-Kranck termdefinitioner, syfte, forskningsöversikt och materialpresentation, och därjämte en skiss av odlingshistoria och namnskick. Därefter kommer avhandlingens huvuddel, *Namntyperna*, där namnen presenteras med utgångspunkt i namnbärarens art (åker; inhägnad; uppodling, röjning och svedjeland; äng och betesmark). Grupperingsprincipen, som i praktiken innebär att huvudleden får avgöra gruppstillhörigheten, tvingar fram en grupp *Övriga namntyper*, med bl.a. jämförelse- och uppkallelsenamn, samt, vilket redan har antytts, en avdelning med sekundära ägonamn. I ett avslutande avsnitt, *Sammanfattning*, diskuteras frågor om namntyper och beläggtäthet, ägonamnens form och bildningsätt, de behandlade namnen i ett regionalt system (Åland, Åboland, Nyland och Österbotten behandlas där var för sig), namnens ålder, anknytning till finska namn samt sambandet med Sverige och spridningsvägarna.

Gunilla Harling-Kranck har med sin bok gjort en väsentlig insats för namnforskningen. I ett slag har denna fått en utförlig och pålitlig bild av ägonamnsbeståndet i en viktig del av det nordiska språkområdet. Förf. är att gratulera till en utmärkt avhandling. B. P.

Bent Jørgensen, Danskernes navne. 31 s. Copenhagen 1990 (Gyldendal). (Gyldendals Sprogboøger.) ISBN 87-01-18840-2. Gyldendals Sprogboøger är en serie häften som underlättar arbetet med danskännets språkliga del genom att lättfattligt men ändå korrekt presentera ett visst specialområde inom ämnet. Här skriver den kände namnexperten Bent Jørgensen om danska personnamn. Beledsagade av intresseväckande arbetsuppgifter och illustrationer i Storm P.-liknande stil presenteras här personnamn från äldre och nyare tid, medeltidens män och kvinnor, namnens utveckling och differentiering, almanackans namn, släktnamn och binamn. Det lilla häftet innehåller t.o.m. en kortfattad men välvald litteraturförteckning. På sikt kan boken troligen ha sin betydelse för den danska personnamnsforskningen: det är säkert åtskilliga elever som fångas av den stimulerande framställningen.

B. P.

Bent Jørgensen, Stednavne i Københavns Amt. Smørum Herred – Nordlige del. Udgivet af Institut for Navneforskning. 260 s. København 1990 (C. A. Reitzels Forlag). (Danmarks Stednavne nr. 20.) ISBN 87-74210660-0. Denna del i serien *Danmarks Stednavne* är en omedelbar fortsättning av nr 19, som omfattar den södra delen av Smørum Herred och som anmäldes i ANF 104 (1989):219. Urvals- och ederingsprinciperna är de samma. Författaren har haft att arbeta med flera principiellt intressanta namn och kommer med tankeväckande tolkningar. Senare leden i *Ledøje* (sockennamn) tolkas med utgångspunkt i äldsta belägget som fda. *høfthi* 'utsprång', med syftning på bebyggelsens läge högt över Tysmose. Tidigare har den förutsatts vara subst. fda. *høgh*. *Rumpe* i Smøruns socken skrivs 1446 *Romppe* och 1447 *Rompervp*. Jørgensen är inte nöjd med vad han betraktar som de tre enda tänkbara lösningarna: epexeges, ellips och ljudutveckling med bortreducerad senare led. Det må vara riktigt, men man borde kanske också hålla en fjärde möjlighet öppen: att vi har att göra med två självständiga och konkurrerande namn där den kortare formen är ett natur- eller ägonamn till vilket ett kortlivat bebyggelsenamn har bildats vilket senare har trängts ut genom att det kortare namnet har ändrat denotation och blivit bebyggelsenamn. *Borup* i Værløse Sogn tolkas, med hänvisning till att varken mansnamnen *Bo* eller det mer sällsynta *Bōwi* i sin utbredning följer samma mönster som namnen *Borup*, som innehållande substantivet *bo*, kanske som förled i en sammansatt appellativisk sammansättning **bothorp* 'bebyggelse av särskilt slag (enstaka gård?)'. De skånska *Boarp*, som delvis dras in i diskussionen, förutsätter dock en kompositionsmorf *a* och utgör alltså en motinstans. B. P.

Bror Lindén †, Ortnamnen i Kopparbergs län. På offentligt uppdrag utgivna av Ortnamnsarkivet i Uppsala. Del 10. Mora kommun, bebyggelsenamn. 131 s. Uppsala 1990 (Ortnamnsarkivet i Uppsala). (Skrifter utgivna genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Serie A. Sveriges ortnamn.) ISBN 91-85452-13-0. ISSN 0349-4381. Med delen *Bebyggelsenamnen i Mora kommun* (omslagsti-

tel) inleder Ortnamnsarkivet en ny regional ortnamnsserie. Manus har utarbetats av framlidne docenten Bror Lindén och har efter dennes bortgång i november 1981 utsatts för ett omfattande redigeringsarbete av Erik Larsson och Allan Rostvik. Materialet redovisas sockenvis, med socknarna i bokstavsordning. Under varje socken finns tre avdelningar med respektive by-, fäbod- och gårdsnamn, också de alfabetiskt ordnade. Därjämte finns under de enskilda byarna i förekommande fall en underavdelning *Bydelar med särskilda namn*, med namn som enligt förordet har "valts med hänsyn till deras hävd och betydelse i språkligt och kulturhistoriskt avseende". Att fäbodnamnen har sammanförts i en egen huvudavdelning motiveras med att "de flesta fäbodställen har delägare från flera byar, varför denna form av redovisning är den mest rationella."

Bror Lindén var ju en framstående kännare av undersökningsområdet. Läsarens förtroende för namntolkningar och övriga sakuppgifter förstärks ytterligare av att granskaren Allan Rostvik, som på enstaka ställen inom klammer meddelar korrigerande eller kompletterande uppgifter, också han är en eminent expert på ortnamn i Dalarna. B. P.

*Eva Villarsen Meldgaard, Studier i københavnske fornavne 1650–1950. With an English Summary. 242 s. København 1990 (C. A. Reitzels Forlag). (Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning. Nr. 32.) ISBN 87-7421-659-7. Det är Vor Frue sogn i Köpenhamn som Eva Villarsen Meldgaard har valt för sin undersökning. Hon har excerperat namnen på 500 pojkar och 500 flickor ur dopböckerna från åren fr.o.m. 1650, 1700, 1750 o.s.v. vart femtionde år. Dessutom 100 pojkars och 100 flickors namn från 1980. Hon listar dessa namn periodvis och anger antalet belägg för varje namn under resp. period. En tabellarisk sammanställning av namnfrekvenser följer därpå. Först därefter – vi är nu framme på s. 98 – tas den vid nästan all behandling av personnamn kinkiga frågan upp: hur skilja mellan verkliga förnamn och varianter av samma namn? Svaret är: "Navneformer der i moderne dansk udtale kan skelnes fra hinanden betragtes som selvstændige lexikalske navne lige fra de ældste perioder". Förf. är medveten om de komplikationer för bedömningen av namn i äldre tid som denna metod kan innebära – även kanske för bedömningen av nutida namn kan man möjligen tillägga: *Jimmi* och *Jimmy* är två skilda namn, eftersom "det ofte er muligt i moderne dansk at høre en tydelig -y-udtale".*

Så här långt har avhandlingen framför allt presenterat namnmaterialet, främst ur frekvenssynpunkt. Materialet har fått tala för sig självt. I det följande appliceras många av personnamnsforskningens frågeställningar på detta fina material, och en stimulerande diskussion förs som ofta leder till nya synpunkter och goda resultat. Stor uppmärksamhet ägnar förf. åt förnamnskombinationer. Även här lämnar hon en rikhaltig dokumentation i namnlistor, som hon utförligt kommenterar efter att ha diskuterat termfrågor. Vidare behandlas moverade namn (*Jens/Jensine*), namn tillkomna genom uppkallelse, tvillingars namn, "lavsociale fornavne", exemplifierade

med *Brian, Johnny och Dennis* o.s.v. – Avhandlingen är skriven med ett påfallande gott humör och därför rolig att läsa. Den är tillägnad minnet av Roland Otterbjörk, ”mit store personnavneidol”, som förf. skriver i förordet.
S. F.

Namn og eldre busetnad. Rapport frå NORNAs femtande symposium på Hamar 9.–11. juni 1988. Redigert av Tom Schmidt. Summaries in English or German. 293 s. Uppsala 1990 (NORNA-förlaget). (NORNA-rapporter. 43.) ISBN 91-7276-041-9. ISSN 0346-6728. Problemet med relationen mellan ortnamn och bebyggelsehistoria har varit centralt i namnforskningens historia i ungefär ett sekel. Dateringen av de äldsta bebyggelsenamnen har skiftat från stenåldern och till de närmaste århundradena efter Kr.f. Nu har ämnet dryftats igen i ett tvärfackligt symposium i Hedmarktoppens folkhögskola vid Hamar. Bland deltagarna märktes, förutom namnforskare, också historiker, arkeologer, botaniker och kulturgeografer. Bidragen behandlar skilda delar av frågekomplexet, med exempel från alla de nordiska länderna: ödegårdsproblematiken, gränser mellan byar och enstaka gårdar i äldre tid, fornfynd och bebyggelsehistoria, pollenanalys och bebyggelsehistoria, namntradering och traditionsbrott, metoder i tvärvetenskaplig forskning. Det senare var ämnet i en avslutande paneldiskussion, som leddes av Thorsten Andersson. Där formulerade Bent Jørgensen den centrala frågan: ”Hvor gamle *må* våre stedsnavn, dels som enkeltindivid, dels som typemedlemmer, i det *minste* være, og hvor gamle *kan* de være?” Självfallet är tiden inte inne att nu exakt svara på detta, men klart är att tendensen är att skjuta de äldsta ortnamnens uppkomst allt längre ner i tiden, enligt ett norskt bidrag ända ner i bronsåldern.

En detaljmärkning: i ett meningsutbyte mellan Mats Widgren och Stefan Brink kom man in på den viktiga frågan vad ett äldre bebyggelsenamn från före vikingatiden åsyftar: bebyggelsens ”revir” eller bebyggelsen + den odlade marken. Anmälaren föredrar för sin del ett tredje alternativ: det är byn respektive den enstaka gården *som en social organisation*, med samtliga inbyggare, som är den egentliga namnbäraren. Med det synsättet blir det lättast att förstå att namnet följer med även i de ambulerande äldsta byar som fanns i (åtminstone) en del av Norden.
B. P.

Old Norse and Finnish Religions and Cultic Place-Names. Based on Papers read at the Symposium on Encounters between Religions in Old Nordic Times and on Cultic Place-Names held at Åbo, Finland, on the 19th–21st of August 1987. Edited by Tore Ahlbäck. 507 s. Stockholm 1990 (Almqvist & Wiksell International). (Scripta Instituti Donneriani Aboensis. XIII.) ISBN 951-649-695-4. ISSN 0582-3226. Det i den här citerade titeln omnämnda symposiet kan ses som ett led i en strävan att uppmuntra den nordiska forskningen i fornnordisk religion – alltför länge har ämnet utforskats fr.a. utanför Nordens gränser. Symposiehandlingarna har nu publicerats. Som naturligt är

grupperas bidragen i två huvudavdelningar. Den ena betitlas *Old Norse and Finnish Religion* och innehåller bidrag av bl.a. Jens Peter Schjødt, Preben Meulengracht Sørensen, Jón Hnefill Aðalsteinsson, Ottar Grønvik, Else Mundal, Gro Steinsland och Åke V. Ström. Den andra, *Cultic Place-Names*, torde vara av störst intresse för ANF:s läsare. Bidragsslämnarna och föredragstitlarna är: Bente Holmbeg, *Views on Cultic Place-Names in Denmark. A Review of Research*, John Kousgård Sørensen, *The Change of Religion and the Names*, Mauno Koski, *A Finnic Holy Word [hiisi] and its Subsequent History*, Sven Benson, *Einige Personennamen und Götternamen in schwedischen Ortsnamen*, Stefan Brink, *Cult Sites in Northern Sweden*, samt Lennart Elmevik, *Aschw. Lytis- in Ortsnamen. Ein kultisches Element oder ein profanes?* B. P.

Birte Hjorth Pedersen og Lis Weise, Danske Fornavne. 214 s. [København] 1990 (C. A. Reitzels forlag). (Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning nr. 31.) ISBN 877421 671-6. Detta är den aviserade fortsättningen på den 1989 utgivna *Fornavnebogen*, som anmäldes i ANF 105 (1990):222 f. Som synes har titeln ändrats från där uppgivna *Danske Personnavne* till *Danske Fornavne*. Den nya delen har samma A4-format som den första och koncentrerar sig på de populäraste namnen under de senaste hundra åren. För att citera inledningen: "Mens Fornavnebogens navne giver udtryk for navngivningens mangfoldighed og variation, er fornavnene i Danske Fornavne snarere udtryk for dansk stabilitet og tradition." Boken innehåller 6 kapitel. Det första ger områdesuppdelade tio-i-topp-listor. Det andra, betydligt kortare, redogör för vilka namn som är gemensamma för alla delar av landet och vilka som finns bara i ett område. Det tredje meddelar perioduppdelade tio-i-topp-listor, och det fjärde informerar överskådligt, med namnen inlagda på kartor, om vilka förnamn som har varit populärast vid olika tidsperioder i olika delar av Danmark. Det femte kapitlet heter *150 års topliste* och ger med utgångspunkt i det totala namnmaterialet upplysning dels om de 47 populäraste mansnamnen och de 41 populäraste kvinnonamnen under perioden, dels om namnens härkomst (nordiska, kristna, grekiska, latinska etc.). I det sjätte och sista kapitlet informeras om var i namnfrasen ett namn kommer om en person har flera förnamn. Här kan man inhämta t.ex. att det mest frekventa förstanamnet för kvinnor är *Anna* och att det populäraste andranamnet är *Marie*.

Omslagets kartillustration kan förleda många bibliografer att tro att bokens omslagstitel är "Danske Fornavne 1980–1985". Så är icke fallet: årtalsuppgifterna avser kartan och ingår inte i bokens titel.

Den nordiska personnamnsforskningen har genom *Danske Fornavne* fått ett mycket nyttigt arbetsredskap. Man får bara hoppas att både denna bok och dess föregångare säljs så framgångsrikt att det kan bli ekonomiskt möjligt att ge ut dem i ett något mer lätthanterligt format. B. P.

*Gunnar Pellijeff, Ortnamnen i Norrbottens län. Del 9. Luleå kommun. A. Bebyggelsenamn. 128 s., 1 karta i texten. Umeå 1990 (Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå). (Övre Norrlands ortnamn utgivna av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå.) ISBN 91-86372-20-3. ISSN 0348-7237. För tredje året i följd kan Litteraturkrönikan innehålla en anmälan av en del i serien Övre Norrlands ortnamn författad av Gunnar Pellijeff. Luleå kommun, vilkens bebyggelsenamn här behandlas, bildades 1967 genom en sammanslagning av Nederluleå gamla socken inklusive Luleå stad samt den södra delen av den gamla Råneå socken, Råneå församling. De två områdena behandlas var för sig, med materialet uppdelat på *Namn på byar och bydelar* samt *Namn på gårdar*; i det senare avsnittet delas namnen upp i namn med personbeteckningar, namn som hänför sig till naturföreteelser, namn som hänför sig till kulturföreteelser, namn som innehåller prepositionsuttryck och namn som antyder kluvna hemman.*

Namnstoffet kräver sakkunskap i såväl nordisk som finsk och samisk namnforskning. Gunnar Pellijeff visar i sin framställning att han mer än väl fyller de kraven.

B. P.

*Proceedings of the XVIIth International Congress of Onomastic Sciences Helsinki 13–18 August 1990. Editor Eeva Maria Närhi. Volume 1. 501 s. Volume 2. 494 s. Helsinki 1990 (The University of Helsinki and The Finnish Research Centre for Domestic Languages). ISBN 951-9475-76-1 (1). ISBN 951-9475-77-X (2). Huvudtemat för den sjuttonde internationella namnforskningskongressen var *Name systems*. De undertemata som erbjöds föredragshållarna garanterade en vid tolkning av huvudtemat: här kunde utöver namnsystem – i och för sig ett brett ämne – diskuteras ortnamnens historiska källvärde, namn på firmor och företag, djurnamn, namnvård, marknamn, för att nämna bara några exempel. Med en beundransvärd snabbhet kommer nu kongressrapporten. Snabbheten har vunnits på bekostnad av den typografiska likformigheten: de flesta bidragen återges ”in exactly the form they were in when submitted by their authors for publication”, för att citera förordet till de två volymerna. Priset är dock inte särskilt högt: nästan alla artiklarna har en mycket läslig yttre utformning. En givande och välarangerad kongress har därmed bringats till ett lyckosamt slut.*

B. P.

Karl Rygh, Bemerkninger om stedsnavnene i den søndre del af Helgeland. Innleing om Karl Rygh ved Alfred Jakobsen. Redaksjon og forord ved Ernst Håkon Jahr. 101 s. Oslo 1989 (Novus Forlag). ISBN 82-7099-143-0. År 1868 reste Karl Rygh runt på Helgeland och samlade in ortnamn i området. Resan finansierades med ett stipendium från universitetet i Kristiania och hade som uttalat syfte att skaffa fram konkreta ”bevis” mot Rudolf Keyzers och P. A. Munchs tes att den nordiska stammen hade invandrat från norr och att Hålogaland var den första trakt i landet som den befolkade. Resultatet av resan blev denna avhandling, som första gången trycktes 1871 och som 1989

gavs ut på nytt för att fira 150-årsjubileet av Karl Ryghs födelse. Nyutgåvan ingår som ett led i NAVF:s program "NAVF satsar på Nord-Noreg – språkvitskap", vars ledare är bokens redaktör, Ernst Håkon Jahr. Det framgår av både Alfred Jakobsens insiktsfulla inledning och av själva avhandlingen att Karl Rygh alltför länge har fått stå tillbaka som ortnamnsforskare för sin mer berömde broder Oluf. Karl är mer än väl förtjänt att jämföras med Oluf, inte bara i kraft av att han fick ansvara för de 5 band i *Norske Gaardnavne* som behandlar Nordnorges namn utan också genom denna avhandling, vilken metodiskt förde ortnamnsforskningen ett bra steg framåt och vilken innehåller åtskilliga tolkningar som står sig än i dag.

B. P.